د لوی ښښتن په نامه

فلسفه

داسې لږ له فلسفې

د پښتو نړیوالې ورځې ته

د ۲۰۲۰ ز ک جون میاشت

راټولوونکی: ډاکټر [illegible] میرزی شینواری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوي ښتن په
ستر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابپېژندنه

د کتاب نوم: فلسفه

راټولونکی: ډاکتر ماخان میرړی شینواری

خپرندوي. کتابتون. کوم Ketabton.com

د خپرولو کال جولای . ۲۰۲۰ ز ک

د راټولونکي برېښناپته:

smakhn1946@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيوليک

سريزه الف
فلسفه ۱
د يوه فيلوسوف ادعا ۳
فلسفه څه شی دی؟ ۴
تېزې ۵
انتيتېزې ۷
هيوپوتېزې ۹
د کانت هيوپوټطزې سره د حکم بنه ۱۳
په افانستان د روغې راتګ عملي ښېلګه ۱۵
هغه ويونه چې روښانونه غواړي ۱۷
د سوچه هوښيارتيا فکري توان انتينومي ۱۹
.... دويمه برخه ۲۵
فورمال لوګيک ۳۲
لوګيک يا لوجيک ۳۴
د شمېرپوهنې سم اند ۳۶
د راټولوونکي ليکنې او ژباړې ۴۲
د راټولوونکې ژوند ته لنډه کتنه ۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف

سریزه:

د دې لیکلنې سره توکلي مخامخ شوم. زړه مې نه وو، چې له فلسفې سره ځان بوخت کړم، خو سره له د ې مې هم دا يو څو فلسفي لیکنې له الماني څخه له تاسو سره ګډول زړه وغوښته. په دې خو پوهيږو، چې فلسفه يو په زړه پورې د لوست خونديونې لري او ډېرې خبرې پرې کېدی شي.

دا څه چې له تاسو سره ګډوم، هيله ده، چې داسې ستاسو د خوښی لامل به شي. فلسفه کې تل اندونه سره بدل وي، خو دا زه چې تاسو سره ګډوم، دا ما د الماني ليکوالانو ليکلې له تاسو ګډول دي، چې ماته يې هغه ليکنډول خوند راکړ او هيله لرم، چې ما به دا داسې لږ څه د بنسټ ليکنې په څېر نه، خو داسې ورنږدې خوند به ترې واخلی.

زماليکنې دباندني ويونه کم لري او له دې امله هم هيله ده، چې تاسو د ورسره نابلد په څېر ستړي نه کړي.

ګرانو لوستنکو: زه هڅېدلی یم، چې زما لیکنې ډېرې ټولپوهوړ ولیکم، خو داسې که نه وه ما ته به خښنه وکړی.

په دې ليکنه کې – لکه په نورو کې – زه هڅېدلی یم، چې فلسفه هم په پښتو، دا پهدې مانا، چې ساده او پوهوړ ولیکم.

دا یوه له څېړونکو رانیولې پوهنیز د پرېخبرو څه دي، چې زما له اند او عقېدې سره سر او کار نه لري. دلته ما دا لیکنې راټولې کړي او ډېرې خوندورې راته برېښي، چې زړه مې تاسو ته د دې وړاندې کېدل په مینه وغوښتل

ما غوښتل چې دا فلسفي ويونه سره رايوځای او تاسو ته يې د پښتو ترې پ،هېدنې سره برګ اندې کړم، خو د لاسه مې پ،ره نه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه Philosophie

نوموتي يا مشهور فيلوسوفان:
په څېره کې کيڼ پلاتون د خپل زده-کوونکي ارېستوتالس سره
په خواشينۍ باید ووايم، چې هغه څېرې ورانې
شوې وې او له دې امله ما نه شوې پورته کولی.

داسې لږ څه له فلسفې:
په فلسفه (زړه یوناني کلیمه φιλοσοφία ده یا وی دی، چې د
philosophía سره لاتین شوې اوټکې په ټکي یا وی ییزه مانا یې ،،
مینه وهوښیارتیا ته،، یا ،، د هوښیارتیا سره مینه،، ده) کې هڅه
کیږي، چې نړۍ او انسان په ټولو یوګونوالو، تر بنسټه وپیژني، روښانه
کړي او پرې وپوهیږي.

د نورو پوهندسیپلینونو څخه فلسفه په دې کې ځان بیلوي یا د
نوروپوهنو سره له دې لارې توپیرلري، چې په یوه ځانګړې ریښه کې او
یا ټاکلې متودپوهنه کې رابنده نه وي، بلکه د هغې پوښتنکونه او د
هغې ځانګړنې هغې ته تلنډول د هغې د الاتو ډېرډولوالي
شیانورشوګانو د رقم له لارې کرکتریستیکي یا تیوپیکي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فلسفې زړيټکي سم اند (د سم اند اړوند فکري پوهنه)، اېتيک يا اخلاق(د سم کړنلار پوهنه) او ميتافزيک (د شتون او رېښتينوالي لومړنيو دلايلو پوهنه) دي. نور سټډسپلينونه پيژندنتيوري او پوهنتيوري دي، چې دوي د پوهيدنګټنويا پوهيدنلاس ته راوړنو، په ټوليزه توګه همداسې په ځانګړي توګه د بيلابيل يوګونپوهنو د پوهيدنډول امکانات دي.

پيلراوړنه يا پيلامه:ستونځې شته، کومې چې د ټيک پوهنو د مرستې سره هم په کار نه يا نه پوره اچول کيدی شي:

د دې پسې پوښتنه چې څه شی ،، بد،، او،، ښه ،، دی، ،،

.... ٢ ....

حقوالی(؟)،، څه مانا لري، ايا خدا(ج) (خدای مې دې نه ګوناه کاره وي،د فلسفې څيړنه ده)شته، ايا انسان يوه نه مړه کيدونکې ارواح لري اويا ،، د ژوند موخه،، څه شی دی.

همداسې کيدی شي د پوښتنويونو بل ټولګی د بيلګې په توګه پيداښتي پوهنې وي:

-- بيولوژي په حقيقت کې د ژونديو نړی څيړي، خو دا نه شي ټاکلی، چې د دې ژوندي ،، شتون،، څه سر ته رسوی، ايا او کله دژونديو اورګانيزمونو(غړو) د مرګ اجازه شته يا د انسان ژوند کوم حقونه او مکلفيتونه خوندي لري.

-- د فزيک او د شميرپوهنې سره کيدی شي پيداښتي قوانين يا لارې وويلی يا افاده کړای شي يا روښانه کړای شي، خو پوښتنه، چې ايا پيداښت بيخي د قانوني لارې جوړ دی، دا کوم پيداښتي پوهنه بيخې نه شي ځوابولی.

-- حقوقپوهنه څيړي او کره کوي، چې که يو څه د قوانينو سره په همغږی پيښيږي، څه شی چې د غوښتنو – يا هيلوسره سم قوانينومنځ پانګه کيدی شي، دا د هغې له بنديز يا چوکاټ اوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ټولیز نه ځانله د هر یوګونپوهنې ، بلکه بنسټیزه پوښتنه راپورته کیږي، چې موږ له دې لاسته راوړي پوهې سره څنګه ځان برابرولی - یا سمولی شو.

-- له دې سره پوښتنې شته، چې د فکرکولو پولې لمسوي، لکه دا پوښتنه، چې ایا دا په همدې سترګورپ کې ځانیز- یا ځانله حس کړی ریښتیاوالی هم په رېښتونې شتون لري.

په ټولوداسې حالتونو کې د یوګونو پوهنو روښانه-ونو مودل له ویینو پاتیږي یعنې څه نه شي ویلی، دا فلسفي پوښتنې دي.

یوناني فیلوسوف پلاتون Platon(428/27 – 348/47 د عیسوي وخت د مخه) له دې امله په دې څیره (که غواړۍتصویر) کې شک پیدا کړ، کومه چې انسان پخپله له ځانه او له نړۍ ورکړی وه.

په خپل نوموتي یا مشهورکتاب سمځورته یا د سمځې سره برابرHöhlengleichnis کې هغه د نور څنک د عادي انسان رابندې یا محدودې احساسونې توانوالی او پیژندتوانوالی داسې راګرځوي یا هنداره کوي.

.

.... ٣ ....

دوي د خپل برابر یا ورته سره څنګ په څنګ لړۍ په یوهمځه کې ناست، ټول په یوه ډول تړلي، داسې چې دوي سیده مخا مخ د سمځې دیولونه خپل مخ ته کتلی شي(لنډ خپل مخ ته دسمځ ډیولونه ګوري). یو وور رڼا ورکوي، چې هلته د سمځې لرې برخه د انسانان شا ته بلیږي. د انسانان اود وور منځ کې – دا هم د دوي شاته- یودیوال، چې د هغې شا ته بیلابیل شیان وړل او په خوزښت راوړل کیږي، چې دیوال جګوي او هغه سمځدیوال په څیر کتنه انسانانو ته د خوزنده سیوري په څیرځرګندیږي.

د دیوال شاته د دې وړنوغړونه او کشار یا کشپش دې پرلپسې د دیوال تړلو انسانانو سترګو ته مخامخ هم باید همداسې د سیورو پرمخوړلو یا د سیورو مخ ته وړلو په څیر باورولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ې صحنې سره پلاتون موږ ته څرګنده ،، رېښتونی،، نړۍ له سمڅې دباندې د لمر په رنا کې په مخامخول یا تضاد کې راوړل یا کونترستونه kontrast کې راولي اود دې هنر کلیمې له لارې موږ ته پوهوړکوي یا رانښايي، چې ولې فیلوسوفان رېښتیاوالی، دا په دې مانا چې حقیقت ته نږدېوالی انساني احساس یا رښتیانیولي په پوښتنه کې راولي.

د یوه فیلوسوف ادعا

د یوه فیلوسوف ادعا دا ده، چې خپل ځان اونړۍ ازماېښت ته اچوي یا ازمايي. شیان هم کوم چې زیات کسان یې د هرو مرو یا پخپله ترې پوهیدنې او ورکړل شوي ګوري، په فلسفه کې له سره پوښتل کیږي، د شک لاندې راځي او ازمایل کیږي- د بیلګې په توګه پوښتنه، چې ایا،، رښتیاوالی،، یا ،،حقیقت،، په ختټه یا په رېښتونې داسې دی، لکه څنګه یې چې موږ رېښتیا نیسو. ،، موږ څنګه باوري کیدی شو، چې دا څه موږ ګورو، رېښتیا شتون لري؟،، ، یو فیلوسوف له ځان داسې پوښتي. داسې دې سوکراتس هغه خورا خوره شوې یا نوموتې یا مشهوره غونډاله هم ویلي وي، چې: ،، زه پوهیږم، چې زه نه پوهیږم،، - یو شعوري مخامخوالی(تضاد) دی، ځکه چې دی څنګه پوهیدی شي، چې دی د خپلې وینا له مخې بیخي نه پوهیږي؟

داسې فلسفي پوښتنې تل ستونځمنې دي او تل ګرانې یا دزړه پورې نه دي- دوي کسان په شک کې راولي او خپل نړۍ لید په لړزه کې راولي. هغه رېښتیا پسې هڅاند انسان دې د سره یا پیله – زیات نارامه- لید له لارې په نړۍ نوموتې لیدني یا مشاهدې(؟) لاس ته راوړي اوله دې لارې یو ،، ریښتیا هڅانده،، ، ،، حقانیت،، یا ،،ډېر ښه،، ژوندوکړای شي یا مخ ته بوزي.

Der hermeneutische Zirkel: Das Ganze als Summe seiner Teile

هرمینوېتیکې ګردۍ(دایره): ټول د هغه د برخو زیاتون یا جمعې په څیر.

.

.... ۴ ....

په داسې ترڅ کې چې یوګونې پوهنې د ټاکلو الاتو د پوهیدلو سره موخه-ور بوخت دي، هرمینوېتیک پخپله د پوهیدنې پوهنې سره بوخت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی هرمينوېتيک د زاړه يوناني وی hermeneuein څخه راوتلی. دا کړنه يا فعل د ،، روښانول، وړاندې کولو،، - هرمينوېتيک له دې سره په لړې موخې يوه د وړاندې کولو لار ښايي.
دا هم يواوړده د خبرو څه دی، چې هرومرو به د لوستونکوله پاره په زړه پورې وي او د ن ج له لارې ميندلکيدی شي.

فلسفه څه شی دی؟

د فلسفې په هکله د اروپا د غوره فيلوسوفانو اندونه:

نه شي کيدی چې ،، فلسفې،، ته ټوليز باوري پيژند ورکړ شي، ځکه چې هريو ، چې فلسفې کوې يا -وايي، هغه هر يو د شيانو په هکله خپل اند ته وده ورکوي. له دې امله پورته کړلو پوښتنو ته نږدې دومره ممکن ځوابونه شته. لکه فيلوسوفان.

Carl Friedrich von Weizsäcker کارل فريدرېش فون وايځيکر يوځل داسې ويلي يا فرمولبندې کړې: فلسفه پوهنه ده، چې په هغې څوک خبرې نه شي کړی، بې له دې چې دا پخپله مخ ته بوزي يا سرته رسولو هڅه وکړي.

اريستوتلس: – Aristoteles: *Metaphysik* I 2, 982 b 12

له دينونو ، ديني ټولنو او نړی ليد څخه په بل ډول فلسفه د پورته ،، فلسفي،، يادشوو په کار اچونې بل ډول پوښتنو کې ځانله په هوښيارتيا تکيه کوي، دا په دې مانا چې راشنل يا فکري دلايلو، چې نور د مخه نيونې (لکه د بيلګې په توګه په يوه ټاکلي مخ ته پروت درس يا پوهنه باندې عقيده) نه غواړي.

پای يادونه:

دا چې ما د مخه څوفلسفي اړونده ليکنې راټولې کړې وي، نو له دې امله دا ليکنه، څو:

د نورو پرمختللو ژبو په ويپانګو او ليکلتوان موږهلته پوهيږو، چې ورسره مخامخ شو اوڅه ترې رانيسو. د دوي د ډېرډوله ويونوله پاره په زيات وخت کې په پښتو کې يوه مانا پيداکولی شو، خو موږدا د خپلې ژبې لوستونکوله پاره داسې چمتو کولی شو يا داسې بايد چمتو کړو، چې پرې وپوهيدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ليکنې راټولونه اوليکنه-په ځانګړې توګه د غونډالو چمتوکونه- راته پوره له ستونځوډکه وه، هيله ده، چې ګران لوستونکي به يې له لوستلوسره ستونځې ونه لري.

زه خو مسلکي نه يم، کيدی شي يومسلکي کس دا په اسانۍ سره راټول اووليکلی شي.

.

.... ۵ ....

ډاکتر ماخان ميرى شينوارى

Die **These** تيزې

يادنه: ما چې زموږ د ځوانو ليکوالانو ليکنې د هيوپوتيزې په هکله ولوستې او وليدې. دوی يې په فرضيه په پښتو يې نيونه ده، خو دا موږ ترې پوهيدونې فرضيه نه ده او له دې امله به داسې ويونه همداسې په خپله ختېه ليکني پرېږدو او نه به يې پښتو کوو. دا يوه اوږده او ځېړنيزه منځپانګه لري، چې موږ بيا دنورو ستونځو سره مخامخ کوي.

زه په دې اند يم، چې هغه زيات څه سره چې مسلکي وي او يا يې په پيداښتي توګه پښتو انډول نه شي پيداکېدی يعنې دا ويونه په ختېه کې هم پيداښتي نه وي، نو هغه دې همهغسې پرېږدو او پښتو کوو دې يې نه.

تيزې Die **These** (زړه يوناني کليمه ده *thésis* θέσις الماني (Behauptung ، aufgestellter Satz يو ښوونيزه ِغوښتنه (غوښتنه يا ثبوت، چې ښوول کيږي) يا يوه لارښوده غونډاله ده. مخامخ غوښتنه يې کيدی شي Antitheseانتيتيزې وي.

د مخه راوړنه: دا غوښتنه په ليکنه کې شوې وه، چې دلته څه زياتيدی او کميدی شي. دا مې ځکه وليکه، چې دوی هم لا تراوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو داسې پوهنيزو شيانو کې تل د نوي څه سره مخامخ کيدی شی، ځکه دا ورته بسيا نه کوي.

پيژند: يوه تيزې يو اند يا فکر او يا يوه غونډاله ده، چې د هغې سمون يوې ښوونې ته اړتيا لري. د يوې تيزې ليکونکی رښتياغوښتونی دی. که تيزې د ښوونې جوګه نه وي، بايد دا وغورځول شي. په بل حالت کې کيدی شي په تيزې ودريږي يا تيزې کلکه ونيسي. په ټوليزه توګه يوه تيزې يوه وينا ده، چې له يوه ګډوله څخه هغه غوره له وينا څخه پراګماتيکي رامخ ته کوي همداسې باوري کيدو ته يې بايد راوړي. که يوه تيزې ناسمه وي، نو نه شي کيدی چې کوم ډول ښوونه يې هم په دليل ودانه کړی شي. د ښوونې تګلار هم د هغه اړونده ډول لارو په واک کې ده (لاندې وګورۍ).

د يوې قضيې او تيزې منځ کې توپير د وينا پوهنې په براګماتيکي چاپيريال کې پروت دی.

.... ۶ ....

يوه کارتيزې يوه ځغلنده ايښوولشوې يا منځ ته راغلې تيزې ده.

د تيزې، قضيې(تيوريم) اوتيوري منځ کې توپير به اوس د يوې بيلګې په بنسټ انځورشي:

- تيوري يا نظريه: ميکروايکونوميکي تيوري د او په کې يوګوني اقتصاد سره ځان بوختوي.

- قضيه يا تيوريم: د ميکروايکونوميکي د باورورشو تيوري په دننه کې فرمول شوې Coase د داسې نوموتې **Coase-Theorem** (دا د ميکرو ايکونومي بنسټيزتيوريم (بنسټيزه قضيه) دی). دا روښانه کوي، چې – د تيوري د ټاکلو شرايطو لاندې – مارکيټونه د افراطي افکتونو سره چليږي (په ملي اقتصاد کې سړی د اکستريم افکت externen Effekt (دباندېوالی) لاندې د ناانډوله اېکونوميکي پرېکړو اغيز په نه-برخه لرونکو په نخښه کوي، نو اغيز، چې هغې له پاره هيڅځوک (ښه يې : بې له هيڅ) پيسې نه ورکوي يا يو برابروالی لاس ته راوړي).

تيزې: اوس يو بل پوه(عالم) هم غواړي يوې باوري قضيې ته وده ورکړي اود دې له پاره يوه تيزې منځ ته راوړي، چې دا لومړی بايد وښوول شي. که دا تيزې پخپله په ځان کې پوهنيزه د منلو – نه منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(که غواړي: جنجالي) وي همداسې په منلو-نه منلو (یا رښتیا-ناړښتیا) بنسټیونو ودانه وي، دا په لومړي ځل کې یواځې یا فقط داسې په نامه کارهیوپوتیزې (هیوپوتېزې وروسته وګورۍ) جوړوي.

د تېزې د وی یا کلمې تاریخ: دا د تیزې کلمه یا وی د انتیکې فلسفې زېږنده ده. په یوه دیالکتیکي خبرو اترو یا بحث کې دا کلیمه د پوښتوني اند انځوروي (دا د XYZ حالت دۍ او یا د XYZ حالت نه دۍ)، کوم چې دی یو د بل سره خبرو یا مباحثې وختورشو کې وساتي یا ولري. په پوښتنه – ځواب –لوبه کې دا د پوښتوني ځخه د پوښتنکونکي موخه ده، په هغه کې چې دی(پوښتنکونکی) هغه (پوښتونی) په مخامخ خبرو کې راګیر کړي یا راونیسي. له دې امله اریستوتلس په دې اند دۍ، چې په دیالیکتیکي یود بل سره یا یود بل مخامخه خبرواتروکې سم اندیزه پایونه تمرین شي یا تمرین کړي. په دې موخه نو تیزې د یوې غوښتنې راوړنه ده.

کله کله تیزې د ډېرو له پاره یو اورلګیت دۍ، لکه په ۱۵۱۷ ز کال کې د مارتین لوتر ۹۵ تیزې د هغه وخت د کلیسا په هکله (په دې به نورې خبرې نه کوم، خودا به په یاد راوړم، چې دې تیزونو یواوړد جنګ منځ ته راووړ).

ایمانول کانت په څلورو Antinomien der reinen Vernunft په سوچه رښتیا انتینومیو(که وخت وو،نودابه هم ولیکم. پوره په زړه پورې دۍ) کې تیزې د انتیتیزې سره مخامخ کړه یا مخامخ ولیکله. کانت د دې له پاره دلیل راوړ، چې سړی تیزې همداسې انتیتیزې ښه مدللې کولی شي. له دې امله نشي کیدی چې تیزې او همداسې انتیتیزې سمې وي. له دې زیات سړی اړینډوله د هوښیارتیا په مخامخوالي یا تضادونو

کې راګیر کیږي، که دا په ارواح باندې، دا نړۍ په ټوله کې یا خدای(ج) (پسې) فکروکړي او د بیلګې په توګه د خپلواک غوښتنو(تیزې) یا د دیترمینیزموس(ټاکلتیا یا ټاکلوالي) Determinismus(انتیتیزې) دلیل راوړلشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دیترمیناري، کره کونه، پولې اېښوونه، رابندونه(محدودونه)) داسې اند دی، چې ټولې پېښې – په ځانګړې توګه راتلونکي هم- د دمخه ورکړ شوو شرایطوسره یواځني کره – یا ټاکلشوي دي. مخامخ تیزې Indeterminismus)) په عقیده ده، چې ټاکلې پېښې شته، چې دوی نه یواځني د مخه ورکړشووشراطو له خوا ټاکلي دي، بلکه ناټاکلي دي.

یوهان ګوتلیب فیښتې Johann Gottlieb Fichte یې په مخامخ د ټولو پوهنیزپوهنو (علمي پوهنو) بنسټ Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre د سینتیزې له لار برابر د تیزې او انتیتیزې په مخامخوالو (تصادونو) کې لټول کیدی شي. فیښیتې د تیزې، انتیتیزې او سینتیزې لوبه د کلیمو یا ویونو زه او نه- زه مخ ته کړه.

Synthese سینتیزې(یوناني: رایوځایکونه، یوځای ایښوونه، تړنه):

سینتیزې د دوه یا ډېرو توکو(جوړښتبرخې) و یوه نوي یوون یا یووالي ته یوځاي-ایښوونه په نخښه کوي.

انتیتیزې Antithese

دا د انتیتیزې وی یا کلمه په ټولیزه توګه یوې پیلغوښتنې ته یو مخامخغوښتنه په نخښه کوي. له دې سره دوه ویونه، کلمې، جمله- یا غونډالیبرخې یا غونډالې- یود بل سره مخامخ کیږي، چې په خوندیونه یا منځپانګه یا موخه کې یوبل ردوي.

.

پیژند: یوه انتیتیزې څه شی دی؟

په یو له بل توپیرېدونکو بڼو او اووښتونو یا بدلیدونو یو ژبنیز پیداښت، په هغه لاندنی سطحه یا هواره، د دوه یوبل ردوونو ویناوو یو مخامخوالی دی. د نورمال ورځنیووییناو پرته یا څنګ کې له ټولو د مخه ورکړ شوي شعر کې را پیداکیږي، چې زیات وخت هلته ځای په ځای کیږي، د دې له پاره چې یوه خوندیونه یا یو څه غوره راوباسي یا راوتلي وښایي.

تنظیمکونه: دا چې انتیتیزې د اوکسیوم او چیازم پوښتنې-ځواب موادو سره خپلوانه ده، نواړیین بولم، چې په یوه جدول یا لښتکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دوي سره مخامخ کړو،نو د دې دريو ريتوريکي موادو اود هغوي غوره پيژندنخښو ته اړتيا ده.

.... ٨ ....

پوښتنه- ځواب(؟)..... بيلګه ....رامنځ ته کيدنه..... جوړښت

اوکسومورون ....بربنډې پټې خبرې..... کم ....دوه مخامخويونه

.... زيات په لوريک، .. تړلي

.... لړ په شعر کې......... يوبلپسې راځي

چيازم. ... نن لا نه ....   زيات په لوريک .... دوه جملبرخي همغه له سره

.... مګرهوسباته.....اولړ کله،کله په شعرکې... يود بل مخامخ پرلپسې راځي،

.... خوندي وينا توانمنده کيږي.

انتيتيزې...اند غوښتونې ده......زيات...........دوه مخامخ منځپانګې

...........خو غوښتنه کمزورې...زيات په شعر،.. سره مخامخ کيري

.... په لوريک هم.............

په پورته کې به يو څه لږ روښانه کړو:

د انتيتيزې بڼې:

دا يوه لار ده، (نسبت استثن) و ځانګړنوالي ا ته يا دا يوه لار ده و ځانګړوالي ته، چې دا درې پيژندنخښې هممهال وکارولشي.
دا چې وی انتيتيزې خورا ډېر خونديونې لري لکه دا خپلوان ويونه، کوم چې په لښتکي کې ښوول شوي، نو د انتيتيزې دننه- کاتيګوري ته اړتيا ده.

١ – ناسمه وينا د سمون سره

بيلګه:

تيزې: ورځ ښکلې ده، څکه چې لمرروڼ بربښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتیتیزې: دا ورځ خو ښکلي نه ده، پای یې(بالاخره) (ورینګي) وریږي.

دا چې لومړې وینا کې رښتیا نه ویل دي، نو په دویمه جمله کې د یوه سمون په مرسته رد شوه.

د غبرګوالي سره ګډوله کونه

بیلګه: په کینه کیدل یا قهرېدل لنډ دی، پښیماني اوږده ده.

(فریدریښ فون شیلر. زنګ)

.... ۹ ....

د غبرګونوالي سره شاعر غواړي خپله وینا لاندېکرښیزه(د لاندې یې کرښه راکاړي) کړي، چې دوه منځپانګیزې یوبلردوونکي شیان یود بل مخامخ ځای- په-ځای کړي.

۳ = ګډوله-کونه د چیازموس سره

بیلګه:

هنر اوږددی

او لنډ زموږ ژوند دی.

(یوهان ولفګنګ فون ګوېتې،فاوست کې)

د ژوند لنډوالي غمیزه شاعرلیدوړکوي د هغو شیانو مخامخ، کوم چې ژوندارزښته او ښکلی کوي. له دې سره دی د دواړوتوکو منځپانګیزه وینا جګوالی ته رسوي. د دواړو بیتونو څلورلاریز –یا صلیبي ډوله ودانولو له دې سره د ویونکي غمجن حالت لاندېکرښیز کوي.

یادونه: لږ تر لږه په الماني ادبیاتوکې چې یووی یا جمله یا لنډ څه چې غوره وي، له دې څخه لاندې کرښه راکاږي، چې ما دې ته لاندې-کرښیز یا لاندېکرښه کیدونکي او...ویلي. تاسو یې چې هرډول بولی.

ډاکتر ماخان میرې شینواری

هیوپوتیزې **Hypothesis**

د مخه راوړنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما خپله ليکنه د الماني ادبياتوځخه رانيولې او له دې امله به نومونه هم له المانی رانیول شوي اويا الماني وي.

زموږ ستونځې دا هم دي، چې مورد ډېرو مسلکي لاتينويونوسره بلد نه يو او داسې په سم انديزډول يې هم نه پوهيږو، موږيواځې داسې نږدې انډول ورته ټاکلی شو او يا شننيزه روښانه-ونه يې ورکولی شو. ځنې
مسلکي د مانا ډک ويونه دي، چې په عربي (په بخښنه په عربي مې ځکه وليکله، چې موږدا سې ويونه تل په عربي ژباړو) ژباړه يې ناشونې او ناموخه-وره ده. داسې نومونه بايد که روښانه نه وي روښانه شي اوهمهغسې وکارول يا راوړل

شي. دا په ټولو پرمختللوژبوکې همداسې دي اوژباړه يې د يوه وي سره نه کيږي، دا يواځې روښانه کيدی شي، چې يوه بيلګه يې هيوپوتيزې ده.

د پوهنيزو، داسې ويونو د ښه پوهيدنې له پاره، چې روښانه – ونه يې په يوه پښتو انډول وی نه کيږي او بايد روښانه شي، زما وړانديزدا دی، چې دا دې ځانله ،خانله وڅيړل شي او چې د يوې څيړنې له پاره دبل وی پوهيدنه اړيينه وي، هغه وی دې هم همدلته ورسره مل او لنډ وڅيړل يا روښانه شي

دا ټولې خبرې اوږدې څيړل دفيلوسوفانو اوژبپوهانو کار دي، زماله پاره يې لنډه اړيينه روښانه ونه بسيا کوي.

هيوپوتيزې

يوه هيوپوتيزې (زړه يوناني او پسې لاتيني څخه ده، الماني **Hypothese** انګرېزي *hypóthesis*) د يوې سم انديزې وينا په بڼه فرمولبنديزه نيونه ده، چې سمون يې سړی شونی يا کيدونی نيوی يا بللی شي، چې دا لا تراوسه ښوول شوی همداسې verifiziert (۱) نه دی . هيوپوتيزس بايد د هغه له لاس ته راوړنو په بنسټ د ازمايلو وي، چې هغه د لاس ته راوړنې پسې يا له امله ښووالکيدی - ....يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

رد کيدی شي. د هيوپوتيز د فرمولبندي کولو له پاره ورځنۍ يا مروجه ده، چې شرايط ورکړلشي، چې د هغو لاندې دا باور لرودی شي. دا د يواځني سماندیز اړيکو سره کيدی شي، په لاندې توګه:

،، تل که....، نو ....،،

(۱) وريفيکيشن Verifikation د يوه ګومانی يا غوښتوني شيحالت ښووونه ده، چې رښتيا وي (نوره روښانه-ونه هم لري،خوزمورله پاره دابسيا کوي).

هيوپوتيزې Hypothese د پوهنيزو کارونو په چوپړکې ده لکه د بچلر، ماستری اوډاکتری تيزسونه.

يوه هيوپوتيزې يوه اړوندوالی، يوه نيونه همداسې يو ګومان دی.

دا پورته ياده شوې ،، نيونه،، په دې مانا نه ده، چې د هيوپوتيزې انډول دې په عربي فرضيه وي، چې پښتو انډولی يې نيونه ده.

د هيپوتيزې بيلګې:

...... ۱۱ ....

هرځومره چې دفتر تياره وي، تر هغې همکاران توليدوونکي يا جوړونيکي دي.

دا يوه هيوپوتيزې ده :

هيوپوتيزې ته د دوه شي ځانيونو يا - حالتونو منځ کې د لار سره سم ګوماني اړوندوالي وايي(افاده کوي). دا د پوهنيزو پرابلم انځورولو کارونو يو څه وختيز ځواب دی.

هيوپوتيزس د پوهنيزو کارونو کره برخه نه ده. هر پايکار د کشف پوښتنې ته اړتيا لري، په داسې حال کې هيوپوتيزې ته هغه وخت اړتيا پيښيږي، چې پخپله يو تجربوي کشف (ځيړنه؟) کوي.

هيوپوتيزس د يوه خپلواک اووښتونې(مجهولې يا واريابلې) – سرچينه –اويوه بلواک اووښتونې – ګوماني اغيز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیپوتیز بیلګې:

چې دفتر هرڅومره کړکۍ لري، همهغومره همکاران تولیدوونکي یا جوړونکي دي.

خپلواک اووښتونې

د کړکیو ګڼون(تعداد)

بلواک اووښتونې

د همکارانوتولیدوالی یا جوړښتوالی.

د هیوپوتیز ډولونه:

دوه ډوله هیوپوتیزس شتون لري: لوریزې اونالوریزې هیوپوتیزس.

نالوریزه هیوپوتیزې

د نالوریزه هیوپوتیزې سره ته په رینښتونې تصدیقوې، چې یواړوندوالی شته، مګرته لور نه کره کوي.

د نالوریز هیوپوتیزې بیلګه:

د کړکیوګڼون د همکارانو په تولیدونې یواغیز لري.

لوریزه هیوپوتیزې

د دې په خټ یا مخامخ په لوریزه هیوپوتیزس کې په دې اړوندوالي یوه لورشته. د بیلګې په توګه: مثبت یا منفي.

د لوریز هیوپوتیزې بیلګه

د کړکیو ګڼون د همکارانو په تولیده-ونه مثبت اغیز لري.

لوریزې هیوپوتیزې د پوهنیز کارله پاره زیات وخت موخه- ورې دي، ځکه چې دوي ویناتوانمندې دي اویوځګه تجربوي خوندیونې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا ستا پایکار (پاکارګوره د کار پای نه دۍ) یا د کارپای بې له ناسمون دۍ؟

د منځ-ارزښت له مخې یو پایکار په هرو زرو ویونو کې ۱۵۰ ناسمونه لري.

په تجربوي پوهنه Empirische کې هیوپوتیزې د نیونې ځای لري، هغه چې په ورځنۍ توګه د ډېدوکتیو- نومولوجیکي مودل پسې باید وازمایل شي. له دې سره لیدل شوي داتای باید په هیوپوتیز وکارول او وازمایل شي او لیدلې پیښې یو د بل سره سروخوري یا یوغړې شي. که سرهیو غړې شي، نو له دې سره هیوپوتیزې باوري کیږي یا باوري ده.

یادونه یا روښانه – ونه: ډېدوکتیو-نومولوجیکي مودل das Deduktiv-nomologische Model(لنډ:DN-Model) د یوه کوزال (Kausalität د بنسټ یا سرچینې اواغیز منځ کې اړیکې) د ګډو اړیکویونو د پیداښتي ژبې له لارې د پوهنیز روښانه - ونې فورمال جوړښت دۍ.

یادونه: دا تجربوي پوهنه د نیونې ځای نیسي،خونیونه نه ده.

په یوه سم اندیزه (منطقي) خبرواترو کې یوه هیوپوتیزې د یوه دلیل نیونه(فرضیه (زړه مې نه غواړي، چې په نوکانو یې ورسره ولیکم)) ده، چې د هغې ربښتیاوالی لومړی په نوکانو کې رابند شي.

په شمیرپوهنه کې:

په شمیرپوهنه کې د هیوپوتیز کلمه په سرچینه کې نابنولې بنسټونه په ګوته کوي یا ټولیزپرنځیپونه، له کوموچې شمیرپوهنیزې غونډالې یا جملې راوځي یا رابیلیږي. دا چې دا پرینځیپونه د اکسیوم په څیر کارولکیږي، د دې له پاره د ربښتیا شرط نه کارولکیږي. دا لار یا قانون دۍ. له دې سره ترلي پایلاسته-راوړنې ډېدوکتیو دي.

.... ۱۳ ....

دا د ابسترکشنAbstraktion وی د یوګیزوالو لرې کول یا پرېښوول یا ترې تیرېدل او یوه ټولیز یا ساده ته یې بیول زیات وخت د ایندکتیو اند

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسه په ګوته کوي. د دې په څنګ کېددې کليمې ځانګړې کارونې يا استعمال په ټاکلو يوګيزو پوهنو اويوګيزوتيوريو کې شته.

دېډکشنDeduktion ، دېډکشني متود يا دېډکتيوي پايونه هم، په فلسفه او په سم اند کې د ورکړلشوې نيونې (پرېميسPrämissen) يوې پايون-لاسته راوړنه ده په سم انديز اړيينه نتيجه. دېډکشن همغه د ارستوتلس په زمانه کې پايونه پيژندل شوې وه د ټوليزڅخه په يويز (ځانګړي) ، دا په دې مانا چې د خويونو ميراث، چې د يوه ګروپ ټولغړييې لري، په يوه اصلي برخډېرۍ(سبسټ) او يوګونو توکو ته هم ورل کيږي. اريستوتلس انکلوسيون د ټوليزوويناو لاس ته راوړنه له يوګونحالتونو خيږنو، او ابدکشنAbduktion يا اپاګوګېApagoge مخامخ، کره کونه، دا چې ټاکلي يوګونې يا يويز حالتونه د يوې ورکړ شوې يا تراوسه کشفکوونکې ټوليزې لارې (قانون) لاندې راځي.

پايونه په خورا ښه روښانه-ونه يو ابدوکتيوabduktiv پاي دی، چې د هغه سره يوه ټاکلې هيوپوتيزس د نورو هيوپوتيزسو په مخامخ ځانګړې يا اعلا وګڼل شي.

ابدکشنAbduktion : يوه مخ ته پل يا کړنه يا مخ ته تګ دی، چې په هغه کې تشريحي يا شننيزه هيوپوتيزې جوړيږي.

د کانت د هيوپوتيزې سره د حکم ښه:

د المان فيلوسوف امانول کانت په خپل د قضاوت کريتيک کې څلور تلنارې د تيورتيکي ښوونې له پاره توپيروي.

١ – سمانديز په سختۍ پايلاسته-راوړنه (دبيلګې په توګه د دېډکشن له لارې).

٢ – د انالوجي يا ورته- والي کارونه

٣ – رښتياوالي اند

۴ – هيوپوتيزې د ممکنه روښانه-ونې بنسټ يا دليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده له انده په رېښتونې هيپوتيزې لومړی فقط يو له ځلورو امکاناتو دی، چې يوه ښوونه پيدا کړي، خو دی د يوې هيپوپوتيزې سره لږځه غوښتنه وړاندې کوي، ،، له دې بايد لېترلږه د امکاناتو پوره ډاډ وي،،.

په قانون يا قضا کې هيوپوتيزې په يوه شرطي جمله کې فرمول بندي کيږي.

په دې کې دا جوړښتونه خوندي دي :

که X ، نو Y

يا هم هر څومره X ، همغومره Y .

هيوپتيزې پوښتنې نه دي، بلکه ويناوې دي. وهځيره، چې دا داسې ټيک فرمولبندي کړي، چې شونتيا يا کيدنوالی يې وي.

بيلګه د که – نو- فرمولبندي

که په دفتر کې زياتې کړکۍ شتون ولري، نو همکاران ډير توليد کوي.

بيلګه هرڅومره – همغومره – فرمولبندي

چې هرڅومره ډېرې کړکۍ چې دفترکې شتونولري، همغموره هکاران ډېر توليد کوي.

د هيوپوتيزس ازماېښت:

که تا يوه هيوپوتيزې چمتو کړې وي، بايد دا اوس وازمايې او د هغې په رښتيا ارزښت يې هم وازمايې.

- که انتظارمو رښتيا شي، کيدی شي اړونده هيوپوتيزې رښتيا وپيژندلشي.

- د دې مخامخ که انتظار مو رښتيا نه شي، نو هيوپوتيزې، چې وويينه يې(افاده شوې) شوې ناسمه وپيژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د Verifikation مخامخ Falsifikation: ناسموالي پېژندونی یا ناسموالي پيژندل د يوې وينا ناسموالي ښوونه، دا په دې مانا چې يوه وېناد ښوونې له لارې ناسمه راوځي.

روزنکشفونه یا روزنمیندنه.

--- ،، که هرځومره ډېر زده کوونکي په ټولګي کې وي، همهغومره د زده کوونکو د زده کولو توان ټيټيږي،،. ،، که درسخونديونه د ازمويينې له پاره نه وي، نوزده کوونکي دا درس زر له ياده باسي،،.

.... ۱۵ ....

لومړی نيونه د ټولګي لويوالي اوزده کوونکو اود زده کوونکو توان اړوندوالي په يوه لور د هرځومره – همغومره – وينا په ګوته کوي. دويمه د که – نو – وينا يو شرط ورکوي.

د هيوپوتيزې ستاتيستيکي ازماېښت

ته امکانات لري، چې هيوپوتيزې ستاتيستيکي و ازمايې. د دې له پاره ته يوه صفر (H0) هيوپوتيزې او يوه مخامخ تيوپوتيزې (H1) ليکې.

بيلګه H0 :

د کړکيو ګڼون د همکارانو په توليد يواغيزنه لري،

بيلګه (H1)

د کړکيو ګڼون د همکارانوپهتوليد يو اغيز لري.

صفر هيوپوتيزې له دې مخ ته ځی، چې کوم اړوندوالی نه شته او مخامخ هيوپوتيزې بايد و ازمايل شي. ستا مخته يوه لړی ستاتيستيکي هيوپوتيزازمايينې مخ ته پرتې دي، چې هيوپوتيزې فريفيڅير کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغنستان کې د روغې راتګ

راځئ لنډ په ګډه د هيوپوتبزو په متڼه وځېرو، چې په افغانستان کې روغه څنګه راتلی شي؟

دا څه چې موږ دلته څېړو، دا به يو لنډېزوي، چې د پوهنيز کارخونديونه دې هرومرو نه وي، خوهغه کار به په داسې هيوپوتيزو ودان وي.

د دې له پاره هيوپوتيزې راوړو او رښتيا يا سموالی يا کيدنوالی يې بيا ښايو.

لومړی: که طالبان او دولت سره خبرو ته کينې، نو روغه راځي.

دويم: که طالبان او امريکا سره خبرو ته کينې، نوروغه راځي.

.... ۱۶ ....

لومړي حالت ته: که د طالبانو اودولت همغږی سره امريکا همغږې نه وي، نو روغه نه راځي.

دويم ته: که د امريکا اوطالبانو سره حکومت نه وی همغږی، نوروغه نه راځي.

اوس دې نوې هيوپوتيزې ته:

دريم: که طالبان،حکومت اوامريکا خبرو ته کيني، نوروغه راځي.

دريم ته: که دا همغږي منځ ته راشي- بېله کوم زور- نودا بيا پخپله روغه ده.

څلورم: که حکومت پرته له نورو افغانې ډلو له نمايندګانوسره طابان وګورې، نو روغه منځ ته راځي.

دا هم ځکه نارښتيا ده،چې:

يو : که حکومت ورسره همغږی نه وي، روغه نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه: دوي د افغانستان خلکو ته مسئوليت نه لري، نو کيدی شي څه چې کوي يواځې د ځان په ګټه به يې وي.

دوي له دې امله د روغې پروسه کې فعاله ونډه نه شي لرودی.

پوهنيزه تيزې Wissenschaftliche These

په پوهنتيوري کې د تيزې بڼه هيوپوتيزې ده.

يوه پوهنيزه تيزې يوې ځانګړې لا رې ته نه ده اچول شوې.

د دې له پاره چې په پيداښتپوهنه کې د تيزې منل په پوهنيزه چاپيريال کې جګه کړو، بايد تيزې

- يو روښانه او ټيک پيژندل شوی حکم يا پرېکړه وي،
- ناسمښوونيزه وي،
- د خپلې انځوروني په ترڅ کې کټمټ پاتې شي،
- هيڅ بله منلشوې تيزې رد نه کړي،

- هيڅ بله منلشوې تيزې رابنده يا محدود نه کړي،

سم انديز مخامخ ونه لري يا خوندي ونه لري.،

- د پسې ازماېښتوړ واقعيت باندې ودانه وي،

يوه بيلګه يې د نيوتن د خوزښت له تيوري څخه د کپلر لار يا قانون دی د ستورو ګرځنلار(قضيه).

په فرانسه کې تيزې د ډاکترۍکار(*thèse de doctorat*) Dissertation ته وايي ورته نږدې لکه تيزس *thesis*انګلستان،المان اونور ژبوکې.

هغه کليمې، چې داسې لږ روښانه-ونه يې اړيينه

د خبرو له پاره د خبرو مواد: Stilmittel

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کړی شـي ډېر ريتوريکي خبرمواد (د خبرو مواد) ولري، چې له هغې ګټه اخستلی شو د دې له پاره ويونه چې په ژبنيز جوړښتونو کې ورکړل کيږي. دا لږ ستونځمنه ده، چې شعرشننه او کورکارکې دا متمئن موخه-ور وټاکو.

ژارګون Jargon **يوه ځانګړې ژبه همداسې وينا- يا ويينډول په نخښه کوي.**

ريتوريک **Rhetorik** د خبرو هنر

Oxymoron اوکسـومورون:

اوکسـومورون د يوه خبرمواد(خبرو مادو) په څير ، په ټولډولونو ليکنو کې کارونه ميندلی شـي. له دې امله ځانله په لوريک رابند نه دی، بلکه ايپيکي اودراماتيکي کارونو کې هم ميندل کيږي.

Paradoxon: زيات وخت پارادوکسـون د اوکسـومورون سره بدليږي(،، زه توانمند يم نسبت هغه خورا توانمندته،، هغه بيعقله دی و هغه ډېربيعقله ته،، ، ،، يواځنی تل پاتيکيدونکی بدليدنه ده،،)، د دې مخامخ دا اوکسـومورون ويونه په برکې لري، چې د خونديونې يې يوبل ردوي(،، بې وينې تويولو جنګ،، ، سوله ييز انقلاب،،.

اوکسيومورون له خبرو او ورځنی

دا لږ ډېر دي

۱۸ ....

دې ډک يا زه غريب کړم

دا بيړه له تلوار سره

تور سپين

کونتردکشن اديکتو د اوکسـومورون په څير

خوښي درد

تور شيدې

ګرده څلوری(مربع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګې چغې   یا

بې غږه چغې

چيازم: Der*Chiasmus*

چيازم خبرومواد (د خبرو ماده يا مواد) دي، چې موږ ورسره په لوريک کې مخامخ کيږو. دلته برابر ارزښته ويونه، برخغونډالې يا غونډالې په ټرليپرلپسې ډول چليپاډوله يا څلورلاريز سره مخامخ تنظيميږي. دا په دې مانا، چې چيازم د دې توکو يوه څيره – هندارونيز نظم دی.

ماته ژبه کرانه ده   ګرانه ده ژبه ماته

دا يې هغه چليپا - يا اټيران ډول ليکنه يا که غواړۍ څلورلاريزه ليکنډول

ماته ژبه کرانه ده

ګرانه ده ژبه ماته

پای يادونې:

- په دې ليکنوکې زيات ويونه راځي، چې په پښتو مانا يې ستونځمنه ده او روښانونه غواړي. زه به وهڅيږم يا هڅيدلی يم، داسې په يوه يا څو ليکوکې يې داسې لنډه روښانونه او پيژند وليکم، خوزياته شننه به ورسره نه وي، ځکه، چې دا هريو وی په خپل ځان کې يوه پوره ليکنه ده.

- ځنومسلکي ويونومانا کولوکې به دا ستونځې وي، چې ټيک مانا يې نه شو ورکولی يا نه ورکول کيږي، خوروښانه به يې کړواويا به ورته نږدې ګډوله-وی وکاروو.

.... ۱۹ ....

- زه خو د داسې ليکنوسره نوی يم، خو باور وکړی، چې هره غونډاله له الماني په پښتو انډول ليکم، خوند ترې اخلم.

- هره ريښه يو ځانکړی خوند لري او څوک چې له يو څه سره داسې لږ په اړيکو کې راځي، نو نوره مينه يې هم ورسره پيدا کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زه پوهیږم، چې زموږ ډیر هیوادوال له ماخخه په دې ښه پوهیږي اوډېر څه به یې لیکلي وي، خوهر څوک یوه د لیکلوځانګړې لار لري، چې دا په پوهنه کې پخپله یو مړښت دی.

- زه چې موخه-ورې غونډالېراټولوم یا د همغږې لیکنې راژباړم، نو کوښښ کوم، چې منځپانګه یې راخخه خرابه نه شي او دا کار پوره ستونځمن دی. که غونډالې کله،کله دپ،هیدنوستونځې لري بخښنه به راته کوی.

- زما بله ستونځه داده، چې دا هرڅه په پښتو ولیکم، نو دا هم یوساده کار نه دی، ځکه ژبه مو د ډېرو شیانو اوپه تیره بیا په پوهنه کې نابلده ده.

راټولوونکی: ډاکتر ماخان میری شینواری

،،Die **Antinomien der reinen Vernunft**

د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د ایمانوېل کانت لیکنه.

یوه د مخه راوړنه:

١ - ما په یوه د مخه لیکنه کې دتیزې او انتیتیزې باندې خبرې ګړې وي او هلته د انتینومي وی یا کلمې سره مخامخ شوم، لږورته کونجکاوشوم، ومې غوښتل،چې دا هم ګرانولوستونکوته له الماني پښتوکړم. نه پوهیږم، چې موږبه څومره ددې ،،د کانت،، د لیکنو سره بلد یو، خو زه ورسره سوچ بوچ نویوم، نو ماته یې له دې امله په پښتوکولوپوره ستونځې جوړې کړې، ډېروهڅیدم، چې خپل د لیکنې اوژباړې هنرڅخه کار واخلم، خوبیا هم نه پوهیږم، چې څومره به مې پوهوږ لیکلي وي. تاسو درانه فلسفیپوهان دې مرسته وکړي، چې دا زما نیګرتیا پوره کړي اوکه هر ډول مو خوښه وه.

٢ - زما له پاره دا فلسفي مسلکي کلیمې یا ویونه په پښتو هم پوره ستونځمن دي یا وو، هیله مې ده، چې داسې نیمه نیمخوره به مې یا لږترلږه د پرې پوهیدنې پښتوکړي وي، دا په دې مانا، چې پښتو اېدول به یې ورنږدې وي، چېموخه ترېوپوهیدلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – زه مسلکي نه یم، خودا چې دا د تیزې او... تر انتینومي پورې خبرې اترې مې خوښې شوې، ومې غوښتل ګرانو هیوادوالو ته یې وړاندې کړم، هیله ده، چې که داسې نورې لیکنې مولوستلې وي، دا مو هم داسې لړځه دپام وړ وګرځي.

،، د سوچه هوښیارتیا یا فکرتوان انتینومي،،

د سوچه هوښیارتیا انتینومي(یوناني انتی،، مخامخ،، نومي ،، لار یا قانون،،) د هوښیارتیا یا فکرتوان پوښتنې ته سم اندیز یا منطقي ردوونکې ځوابونه دي. ایمانوېل کانت دا د سوچه هوښیارتیا کرتیک په ترانسځندنتالې دیالیکتیک کې و څېړلې یا خبرو ته را واچاوه.

der *Kritik der reinen Vernunft Transzendentalen Dialektik*

(Vgl. Immanuel Kant: AA III, 281–382)

د سوچه هوښیاتیا کریتیک په همغه د مخه د لومړي چاپ په وینا کې کانت لیکي:

،، د خپلې پېژندنې په ډله کې (هم اندیزه ډله) انساني هوښیارتیا یا فکرتوان یو ځانګړی برخلیک لري:

دا چې دا(یعنې هوښیارتیا یا فکري توان) د پوښتنوله لارې زوریږي، هغه چې دی (دا فکري توان یا هوښیارتیا) یې نه شي ردولی: ځکه چې دی له پیداېښته پخپله هوښیارتیا یا فکري توان له هغه نه شي تیرېدلی، چې ګوندې دا هغه ته ځواب نه شي ورکولی، ځکه چې د ا د ټول انساني هوښیارتیا یا فکریتوان له منځ پانګې اوړي.

د کانت له مخې اړیینډوله هوښیارتیا یا فکرکولتوان دې ته مائل کیږي، چې زموږ د خیال او قضاوت یو رایوځای شوی - یا راټول شوی یووالی ولټوي، چې له دې سره د پېژندنې د باوریکیدنې ورشو پراخه کړي. له دې سره دی د اصولو (پریځیپ) یا فکر(ایدې) یا نظر قضاوت ته راهڅوي، چې دا د ممکنه تجربو ورشو پرېږدي:،، ترانسځندنت قضاوت،،. دا چې یو سوچه فکري توان یا هوښیارتیا له تجربې د مخه شتون لروده، چې د دې قضاوت توان له مخه لري، نویواځې د فکري توان یا هوښیارتیا، ردکیدونکي یا انتینومي او ناسمون، چې له دې سره منځ ته راتلی شي، رابرسیره کړي(راځرګند یا رابربنډ کړي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پېژندتوان – یا هوښیارتیا کریتیک ،، د سوچه هوښیارتیا یا فکرکولتوان،، یوه برخه جوړوي ، چې د یوې ،، ټوله نړۍ،، فکر د یو شي یا مضمون په څیر لري.

یوګونې انتینومي

د کانت له مخې یوګونې ،، ردونخبرې یا ردونبحث،، یا انتینومي د تیزې او انتیتیزې په بڼه په لومړۍ سر کې یود بل مخامخ ایښوول کیږي یا راوړلکیږي. له دې پسې بیا د تیزې او انتي تیزې له پاره یوه ښوونه سرته رسولکیږي. په ښوونه کې هروار یوه یادونه ټرلکیږي

.... ۲۱ ....

یا راوړلکیږي، چې د ردونې منځ ته راتلنه روښانه کوي او د هغه اوبیونې یا حل وړاندې کوي. دا د کاتیګوري سرلیک پسې ځي یا تعقیبوي.

تیزې اوانتیتیزې یې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

)د کانت له مخې یا اند یې (اوبیونه یا حل:

دا یو د بل سره مخامخ درېدلې تیزې او انتیتیزې د کانت له انده له تیزې او انتیتیزې څخه د کومې په ګټه پرېکړه نه شي کولی .د دواړوله پاره یو دلیل پیداکیدی شي، چې د کانت د منلي قانون یا لار له مخې د ټولیزسم اند یوه اړیینکیدونکې څرګندېدونکې ښوونه ورکوي .دا چې یو د بل ردکیدونکي اړیینکیدا رامنځ ته کیږي، کانت له انتینومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيږي .د هوښيارتيا يا فکرتوان ناسمه کارونه په ورځني ميتافزيک کې
د کانت له انده د يو د بل ردکوونکو قضاوت(پرېکړې) کونې)ميتافزيک
کريتيک دې وکتل شي (په ګوته کوي

دا پورته راپورته شوې پوښتنې د کانت له اند يواځې د
ترانسځندنتلفلسفې له لارې اوبی کیدی شي:

.

.... ۲۲ ....

که هوښيارتيا د پيژندنې دواړه سرچينې، پوهيدنتوان Verstandاو
احساسيدنوالی Sinnlichkeitپه پام کې ونيسي اودهغو هره برخه
سره توپيرکړي، نوسړی په پام کې راوړی شي، چې دا وی،، نړی،، په
تيزې، انتيتيزې او ښوونو کې، زر تجربوي د را ټولې شوې کليمې يا
وی د ټولبرېښيدونکو څرګندېدنو ،زر،، اينتلکتول،، د ټولو الاتو د يوه
سيستم په خير وکارول شي .بې له دې يو د بل له بدليدونو سره د
دواړو انتينوميو تيزې او انتيتيزې په برابرډول ناسمې انځوريږي، د
دريمې اوڅلورمې انتينومي ممکن دواړه د نړی-کليمې د همغه يوه
څخه د دواړو کاروندډول رښتيا راووځې .د دريم داسې په نامه
خپلواکوالي انتينومي کانت ته اجازه ورکوي، چې په خپله کارنده يا
عملي فلسه کې ازادي د پوستولات)Postulat،، تل رښتيا وينا،،.وينا
چې تل رښتيا نيولشوي وي يعنې تل رښتياوي (په خير رامنځ ته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پسې راړنه:

ځنې ویونه، چې ګومان مې دی اړیین وي، دلته داسې لړ د پیژند له مخې یا سره روښانه کوم.

:Postulatوینا چې تل رښتیا نیولشوي وي یعنې تل رښتیاوي.

کاوزالیتي Kausalität

..... ۲۳ ....

کاوزالیتي Kausalitätپه ټولیزه توګه په ژبکارونه او همداسې فلسفه کې د سرچینې او اغیز اړوندوالی په نخښه کوي، کوزالیتي ته سنونوم ،،سرچینه-والی،،.

ساده بیلګه:

دا چې ورښت ورېدلی دی، سرکونه لانده دي.

کتنه یا ژورکتنه : Einsichtکتنه یا ژورکتنه دې په ورځنې ژوند کې دا وي، چې د یوه شیورشو خویونه، اړوندوال او اړیکې ذهني ټیک وپیژندل شي، فکري راونیول شي او شي ډوله سم وپوهیدلی –واخستل –یا ومنل شي.

پیژندنه:Erkenntnis

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیژندنې Erkenntnisوي له پاره یووالیز پیژند نه شته .په لومړي راتنګ -یا نزدېوالي کې کیدی شي پیژندنه)اېرکنتنیس (د پروسې او لاس ته راوړنې د یوه د کتنې یا تجربې له لارې ګټلې پیژندنه وښایو یا په نخښه کړو.

پیژندنتیوري)۱ Erkenntnistheorie (د فلسفي بنسټورشو ده، چې د زده کړې یا پوهیدني له پاره پوښتنې د نیونو له لارې، د پوهنې او د باوري کیدنو منځ ته راتلونکې نورې بڼې په بر کې نیسي.

...... ۲۴ ....

له دې سره دا هم څېړل کیري، چې څه اخلاق او څه)ځان ته (رواکول څه سرته رسوي او د ګومان څه ډول د باوري کیدو په کوم ډول لیدوړ منځ ته راتلی شي.

)۱ (پیژندنتیوري او نه پیژندتیوري .دا دوه سره بیل څه دي.

ترانسڅندنتلtranszendental

ترانسڅندنتل) transzendentalلاتین *transcendere*له پولې ،،اووښتنه،، (د پیژندنتیوري اړوندوالي د تجربو په)نسبت (کارول کیږي ـ دا په خیال کې راوړنې یا پیژندنې له مخې، کوم چې د ایمپیري تجربو له لارې لاس ته نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړلکیدی، د هغه باوریوالی مګر باید ونیولشي، چې د دې سره ربښتیاخوندیونه ولري او له دې سره پیژندل او پوهیدل شوني یا کیدوني وي.

د انسان فکریتوان پانګه، چې کتنه یا مطالعه یې لاس ته راوړي، اړوندوالی وپیژني، چې یو شی ونه ګوري یا پام ته رانه شي، یو قضاوت په وکړی شي او پسې یوې کړنې پسې مخ کړي یا ځان لوریز کړي.

.

.... ۲۵. ....

د هوښیارتیا**Vernunft**یا فکري توان وی په خپل نوي کارونه کې یو د فکر له لارې ټاکلې انسانی فکري توان geistigesانساني پیژندنې ته بډایي په نخښه کوي یا بولي.

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

دوېمه برخه/ ایمانوېل کانت

د کانت سوچه هوښیارتیا انتینومي کې دا لاندې د کانت تیزې او انتیتیزې په یوه لښتکي کې وې اوهغه په لومړی برخه کې له تاند درنې پاڼې څخه په چاپ کې نه دې راغلي.دا دی چېپه ځانله توګه تاسوته وړاندې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیزې اوانتیتیزې یې دي:

Antinomien der reinen Vernunft nach Kant (B454ff)

د سوچه هوښیارتیا یا فکري توان انتینومي

ګڼه	Theseتیزې	Antitheseانتیتیزئ
۱	،، نړۍ په وخت کې یو پیل لري، اود فضا له مخې په پولوکې رابنده ده.،،	،،نړۍ پیل نه لري، او په فضا کې پولې، په ځانګړې توګه هم د وخت په لید او هم د فضا له مخې،ناپای ده.،،
۲	په نړۍ کې یو هر یوځای شوی شی له ساده برخو جوړدی، اوهرچیرته دا شته نه د ساده په څیر، یا دا، څه چې دې یوځای شوي دی.،،	،،په نړۍ کې هیڅ یوځای شوی شی له ساده برخو جوړ دی(په نړۍ کې یوځای شوی شی له ساده برخو نه دی جوړشوی)، او هر چیرته په انځورونه کې نه-ساده شته(ساده نه شته).،،
۳	،،د پیداېښتي لار(قانون) له مخې کوزالیتي یوګونې یا یواځنی نه ده، له کومې چې د نړۍ څرکندیدنه رابیلیدی شي. یوه بله کوزالیتي د خپلواکی له لارې د همغې روښانه- ونې د نیونې له پاره اړیینه ده.،،	،،خپلواکي نه شته، بلکه په نړۍ کې هرڅه ځانله او ځانله د پیداېښتي لارو یا قوانینو سره پیښیږي.،،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	،،په نړۍ کې یو څه شته، کوم، چې د هغې برخه یا د هغې سرچینه ده،اوساده یو اړیین شتون دی.،،	،،هرچیرته ساده نه اړیین شته شتون لري یا شته، نه په نړۍ کې اونه د نړۍ دباندې، پرته د هغه له سرچینې.،،

نیونه، غوښتنه، ښوونه:

د دې نومونو سره موږ تراوسه بلد یو: فرضیه، ثبوت،ځواب یا ښوونه.

دا ویونه، چې زه یې دلته اوس د ګرانو لوستونکوسره شریکوم، زیات په شمیر پوهنه کې کارولکیږي، خو په ورځني ژوند او نورو پوهنوکې هم ورسره مخامخ کیږو.

زه زما لیکنې له الماني ځخه راژباړم. زه باوري یم، چې له مانوړ تکړه کسان شته، چې دا کاربنه کولی شي، که دوي یې پخپله نه کوي، نوهیله ده، چې لږترلږه خومرسته وکړي.

وړاندنیونه(preconditio لنډ: نیونه، فرضیه)

وړاندنیونه یو حالت او یا یو خوي دی، چې باید پوره وي، له دې د مخه چې یو بل حالت، یوه کړنه یا یو بل خوي او یا یوه بله پروسه د ښوني شي یا وښول شي.

د بیلګې په توګه په یوه څه کې د ننوتنې منلو یا داخېلېدو اجازې د مستحق کېدو له پاره ازموینه زیات وخت یوه وړاندنیونه یا که غواړی فرضیه ده

یوه وړاندنیونه کېدی شي یواځي د یوه حالت یا یوه خوی یوه وړاندنیونه وي.

په سم اند کې وړاندنیونه په لاتین کې د پریمیسPremise په نامه هم بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شمېرپوهنه کې وړاندنیونه د یوې ښوونلاري یوه غوره برخه جوړولی شي

په دې توګه ایندکشن وړاندنیونه induction precondition *Induktionsvoraussetzung* پایونه د ایندکشن ښوونه(Induktionsbeweis (the prove of induction(د ځانګړو څخه په ټولیزو پایونه) پیل په نخښه کوي.

بېلګه: په ډېرو هېوادونو کې د تابعیت منلو لپاره په پوره سویه د ژبې زده کړه مخ د مخه وړاندنیونه ده.

په افغانستان کې د پوهنتون ننوتنې لپاره د کانکور ازموینه وړاندنیونه ده.

قضیه یا جمله:

جمله په شمېرپوهنه او سم اند کې یوه نوې پوهه یا پیژندنه ده، چې له اکسیومونو، ټاکندویو (پیژندونو یا تعریفونو) او څرګند جملو څخه فرمولبمدي کیږي. ددې لپاره، چی د یوې جملې وینا و منل شي یا وپېژندل شي، باید و ښوول شي . که په کره توګه ونیسو نو دا یوې منلې legitimierte (قانوني) پرلپسې ټولګیز (صنفي) پریدیکاتي سم اند د پایونې پرلپسې ده یا که غراړی پایله ده.

ښوونه:

په شمې رپوهنه کې ښوونه د یوې وینا د رښتیاوالي یا نارښتیاوالي باوري راوېستنه (ښوونه) ده. دا د اکسیومونو، چې سر له سره رښتیا نیول شوي وي او نورو وینا و څخه، چې رښتیاینه یې تیاره ښوول شوي وي راوېستل کیږي.. دلته له اکسیوماتیکي **axiomatischen** ښوونې خبرې کوو.

شمیرپوهنیزښښوونېزیات وختپه وړو، وروپلو د نورو غونډالویا جملوپه بنسټ سرته رسیږي.

جوړښتیزې – او نا جوړښتیزې ښوونې.

شتونښوونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتونښوونه چې وښايي ده، يا يوه تلنلار ورکړ شوې، چې اوبی ته موبيايي،دا په دې مانا چې، يواوبی جوړيږي يا منځ ته راځي.

د يوه نه جوړښتيزې ښوونې سره د خويونو لرلوسره د يوه او بيشتون پاى کيږي. کله ختيناسيده نيونې کيږي، چې اوبيدې شتون نه لري. له دې ښوونو لاس ته نه راځي، چې سړى څنګه اوبی لاسته راوړي.

غوښتنه (ثبوت) Behauptung

غوښتنه (ثبوت) Behauptung يا ،، څرګند يا روښانه حکم ،،تضمين شوى قضاوت،، هم بلل کيږي، يوه جمله ده د ځانګړې مانا سره او له ويونکي څخه داسې ويل کيږي، چې ټوليزه او د تل لپاره وي. که د بېلګې په توګه څوک پوښتنې ته ، چې ايالندن له پاريس څخه لوي دى،؟

ځواب وايي: لندن په ۲۰۰۰ ز ک کې د پاريس څخه زيات اوسيدونکي لرل،، نو له دې سره دى غوښتنه رامنځ ته کوي.

يوه غوښتنه نه يواځې لکه (څرکندونه) ويېنه يوه جمله ده د ټاکلې خونديونې (متن) سره، بلکې يو ټوليز ه کړنه کاروايي ده: د ويل شوې وينا لپاره يوه ټوليزه په اختيار کې نيونی (چې ګوندې د ټيکوالي دعوا پرې شوي وي) باوري کيدنه. John R. Searl د دې لپاره د خبروکار"speach act" کلمه و کاروله.

غوښتنې کېدى شي ټيک (همداسې رښتيا) وي يا نارښتيا. دا له دې امله موخه ورې دي، چې غوښتنو باندې د منلو او ردونو له امله خبرې اترې يا که غواړى مباحثه وشي، شک

پرې راشي، ومنل شي يعنې تصديق شي، چې زور پرې واچول شي، وښوول شي، رد کړاي شي (ياني تضاد يې وښوولی شي).

د نورو ژبنيو څرګندونو څخه يې رابېلونه

غوښتنې (ثبوتونه) نه دي لکه دا لاندې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – په نیونو ودانې یا فقط نیول شوې یا نا جدي جملې. بېلګې په توګه په ادبیاتو، ژبتمرینونه یا ټوکې ټکالې لکه (،،په یوه وخت کې یو پاچا وو...........،،)

۲ – پوښتنې، شک، ګومان (،، نه پوهېږم، چې ایا دا با راشي،،)

.... ۲۹ ....

۳ – تیوریتیکي نیونې (،، نیسو،چې هر مالک د جګې ګټې هلې ځلې کوي،،)

۴– امر (،، لاسونه جګ،،)

۵ – کلیمه ټاکنه یا نومینال پېژند: ،، د زیاتو اتومونو ټینګ ټړنه دې ،، مالیکیول ،، و بلل شي.

۶ – د ځانیز خوند یا مزې څرګندونه (،، دا موزیک مې ښه راځي،،)

کومه ګټه نه لري، چې دلته د رښتیا پوښتنه رامنځ ته کړو. دا ډول جملې له بله اړخه په ارزښت کیږي، د بېلګې په توګه موخه ورتیا، هنري خوندیونه، مجلس ارزښت.

د غوښتنو ډولونه.

غوښتنې د خپلو منځپانګو له لارې په برخو وېشل کیږي، د بېلګې په توګه:

— غوښتنه، چې نړۍ څنګه جوړه شوې، داسې په نامه empirische یا په تجربو ودان، په رښتیا faktische یا مثبت

ښوونه(،، دا ونه له لسوکالو زړه ده،، ، ،، سرپ له وسپنې درانه دي،،). دا ډول غوښتنې تجربه- پوهنه ده، په ځنګړې توګه empirische ایمپریکي کارونه په پیداښتې پوهنو کې.

— سم ادیز- شمیر پوهنیزې غوښتنې (،،د ۱۴۴ څلورۍ ریښه ۱۲ ده،،). دا د شمیرپوهنې او سم اند اله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ارزښتيدونکي غوښتنې (،، سپين و برګ ته ښه باجه يا رباب وهي،،).

— يوه لار ، يوه کچه، اخلاقي غوښتنې (،،سړی بايد له دوي سره مرسته وکړي، چې بې له کومې تيروتنې يا ناوړه کړنې يا ګوناه اړ شي،،). دا ډول غوښتنې د نورماتيو-يا مثبت اخلاق Ethik الې دي.

— hermeneutische روښانه، موخه ښوونيزې غوښتنې (،،د سپين بيرغ ښکاره کونه دا مانا لري، چې: ،، مورتسليم يو،،). دا ډول غوښتنې د ژب – او کلتورپوهنې الې دي.

د نني سايکولوژيکي يا دننه (ځان) کتنې غوښتنې
innerpsychische oder introspektive Behauptungen

.... ۳۰ ....

(،، زه د غاښ درد لرم،،. ،، ګپينی خوږ خوند لري،، ، ،، زه ګورم، چې ترمومتر۱۰درجې څيلزيوس ښايي،،).

غوښتنې په نوروبرخو هم وېشل کيږي په:

— غوښتنې په پخواني وخت کې په يوګړو يا ځانګړو پېښو، اوسمهال يا راتلونکو پېښو.

(،، ګوېټې په ۱۸۳۲ کې ومړ،، که د ګوېټې په ځای مې کوم افغان ليکلی،نود زېږېدنې يا مرګ ورځ مې يې بايد اسانه پيداکولی شوی، دا چې دا مې نه شوکولی، اړ شوم همدا الماني پرېږدم.په خواشينی).دا ډول غوښتنې د تاريخپوهنې الې دي.

— د ټاکلو ډولونو شيانو شتون غوښتنه (،، په دې ځنګله کې ډېنګری شته،،).

— په تجربوي قانونمندی يا لاراړوندوالي غوښتنې (،، که څوک يوه کريستال ګلنی په مرمرځمکه وغورځوي، زرې زرې کيږي،،)

— د علتونوغوښتنه (،،سپی مړ شوی، ځکه چې هغه سرطان لروده،،).

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د ثبوت په ځای د دې نوي وی ،، غوښتنه،، سره بلد نه یو، خوګورو
چې دا سم همغه ثبوت دی.

غوښتنه: سپی په سرطان مړ شوی.

ښوونه: دا بیا باید وښوول شي، چې همداسې ده اوکه نه.

Imperativ په امریه بڼه، غوښتنې، امر

Implikation په کې رادننه کونه

جمله (شمیرپوهنه)

جمله په شمیرپوهنه اوسم اند کې یوه نوې پیژندنه ده، چې دا له
اکسیومونو، پیژندونو او تازه پیژندل شوو جملو څخه وتلې فرمولبندي
کیږي یا جوړیږي.د دې له پاره چې د یوې جملې وینا دپیژندلشي،باید
دا وښوول شي.

په نورمال ډول جملې د خپل غوره والي په ترتیب په یوه اهرامډوله
ترتیب پهبرخو وویشل شي، چې ترتیب یې داسې برېښي:

۱ – Lemma مرستندوی جمله (د یوه غوره ښوونه کې مرستندوی
جمله)

۲ – Korollar د کره کونو یا ترې لاس ته راوړنو یوځایکول، چې دا له
یوې جملې یا یوه پیژند بې د لویو بوختوالوراکول کیږي. زیاتوخت پای
لاسته راړونې)

۳ – Proposition (سم اندیزې ویناوې).

۴ – جمله یا تیوریم Theorem (پوهنیزه – او بنسټجمله یا
سټجمله. Theorem تر اوسه په زیاتو ژبو کې کارولکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تل ژبنیز – یا ورځني ژبنیز لیدنې غوښتنه

— تل ژبنیز لیدنې غوښتنه په ټولیزه توګه فکر دی.. که سړي ته یو فکر یا پیښه پیدا شي، نو سړی کړی شي دا یوه غوښتنه وبولي.

بیلګه- غونډاله: زما غوښتنه ده،چې زه موټر بیایم.

مانا: زه اوس په دې فکرراغلم، چې په موټر کې ځم.

غوښتنه د فلسفې له لیده یا له مخې:

د فلسفې پوهنې له مخې د **Immanuel Kanntichnochnicht** (ایمانول تراوس مې نه پیژاند) کاتیګوري (ډلې) غوښتنه د احتمالوالي لارو – – یا قانونمندۍ په بنسټ په درې برخکاتیګوریو وېشل کیږي: دروغ، پوهیدنه اوتوکلي پیښیدنه.

د **kategorischen Konjunktivs** یا ناسیده ویناو په بنسټ دروغ هغه دغوښتنې زیاته پیښیدونکې بڼه ده.

ویناډولونه یا وینابڼې:

درې Modi مودوله یا ویناډولونه شته: ایندیکاتیو، کونیونتیو اوایمپیراتیو

ایندیکاتیو Indikativ نومینال وینابڼه ده: ته ځې، هغه ځي او داسې نور.

کونیونکتیو یا ناسیده وینابڼه: غوښتن- یا هیله بڼه: زه به لاړ شم، ته به لاړ شې.

ایمپیراتیو Imperative امربڼه: لاړ شی.

Konjunktiv ناسیده وینا:

کونیونکتیوپه هغه حالتونوکې کارول کیږي، چې ریښتونی نه، بلکه یواځې شونی یا ممکن وي. یا دا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات وخت وينا په ناسيده ويناکې د امکان په چاپيريال کې راځي، دا د امکانښه هم بلل کيږي. کونيونکتيودا نه ښايي، چې يو څه شوني دي.

زه به لاړ شم، ته به لاړ شي اوداسې نور.

دا موضوع پوره اوږد او په زړه پورې د خبروڅه لري.

دا څه ليکنې مې چې وکړې، نود ژبې سره مې مينه نوره هم زياته شوه اوداسې وايم، چې په دې زاړه بدن يا تيروخت د ژبې زده کړې شم.

دا زما يوه مشوره ځوانانو اوپه پوهنه کې هڅاندو ته ـ په هره پوهنه کې چې وي- دا ده، چې بې له يوې پرمختللې دباندنۍ ژبې – چې ورانيزمې انګريزي ده- هيڅ نه کيږي، موږډېر د زده کړو وروسته پاتې ټولنه يو اوژبه موتوانمنده، خو هم وروسته پاتې ده او هرڅه بايد له بلې ژبې راونيسو.

ډاکترماخان ميرى شينوارى

Formale Logik فورمال سماند

.... ۳۶ ....

د فورمال سم اند لاندې په ټوليزه توګه يو سم اند پوهيږو يا يو سم اند په نخښه کيږي، چې دا د ويناو سم انديزو بڼو منځ کې اړوندوالي او د دې بڼو منځ کې د رابيليدنې -او د لاس ته راوړناړيکو سره بوخت وي يا ځان بوختوي.

په دې تنګې يا نږدې يا راټولې موخه په ټوله کې سم اند داسې په نخښه کيږي، چې دا د ويناو اوپايلاسته راوړنو يو په دباندنۍ بڼه (فورمال) انځور کاروي.

يا دا: د فورمال سم اند په ورشوکې انتيتيزې د هغې د اړونده تيزې په نه-والي کې پوهيدل کيږي. تيزې يعنې پ پورې انتيتيزې هم اړه لري (،، نه پ). د انتيتيزې رښتياوالى ،، ناسم يا نارښتيا،، دی تر هغې چې همغه تيزې ،، رښتيا يا سمه،، وي، او په څټ.

.... ۳۳ ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله هرې انتيتيزې ته ټيک يوه تيزې شته. تيزې او انتيتيزې نه شي کيدی هممهاله ،، رښتيا،، او نه هممهاله ،،ناسم يا نارښتيا،، وي.

بيلګې:

تيزې: دا کور سور دی.

انتيتيزې: دا کور سور نه دی

تيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو.

انتيتيزې: سپين په ۱۳۰۶ کې مړ شو ی نه دی.

دا قناعت بيرته د فيلوسوف هيګل <u>تريادي</u> Triade تيزې، انتيتيزې اوسينتيزې ته ځي.

پراګماتيکي: د هغې کړنې کړنه ده چې اړيينه وي بايد وشي او ښوول شوی وي، چې په رښتيا کار ورکوي يا په رښتيا کيدی شي.

لنډ: هغه څه چې کړوني وي، بايد وشي

Logik سم اند يا منطق

مانا يا ترپوهېدنه:پوهنه، د جوړښت پوهنه، د فکرکولو ښه اولارې يا قوانين، د ورکړشوو ويناو په بنسټ پايول، فکرپوهنه يا فکرپوهيدنه، د اړيين فکر پوهيدنه، اندپوهنه يا سم اند.

سرچينه: وروستی لاتين لوجيکا(يونانيlogikḗ = د اند پوهنه، logikós ته = هوښيارتيا اړوند)

پيژند: د لوګيک سره ((von) *logikè* altgriechisch λογικὴ τέχνη زوړ يوناني وی, انديز يا فکري هنر,denkende Kunst‘).

په ټوليزه توګه هوښياره پايونه او په ځانګړې توګه د هغه پوهيدنه يا پوهه – د پايونپوهيدنه - يا پوهنه يا هم اندپوهيدنه – په نخښه کوي. په سم اند کې د دلايلو جوړښت نظرد هغه

 وباوريوالي ته خيړل کيږي، د وينا (د وينا پيژند د شميرپوهنې سم اند کې وګوری) د منځپانګې څخه خپلواک. همدا په دې موخه سړی د ،، فورمال،، سم اند څخه هم غږيږي. په رواج يا ورځنيډوله سم اند د فلسفې يوه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیز ورځنې یا رواجي سم اند ګاونډ ریتوریک یا د خبرو هنرته ځان ودیز کړ یا وده وکړه. په شلمه پیړۍ کې د سم اند لاندې سیمبول لوجیک یا سم اند پوهیدل کیږي، چې دا د

.... ۳۴ ....

شمیرپوهنې (د شمیرپوهنې سم اند هم دلته داسې لږ راوړم) په دننه کې اوتیوریتیکي اینفورماتیک کې کارول کیږي.

بیلګه:

دواړه سپي رښتیا اونارښتیا هوسۍ پرابلم ښکار کوي، سم اند د تورې سیلوګیزم (–سم اند) سره په وسلوبار پسې بیړه کې دی. کینې لاندې پریمینا دس، په یوه سمڅ کې، د سم اندیزو دلایلو فلسفې کې تم شو.

Syllogismus: (رښتیا لاسته اوړنه؟؟ بیلګې څخه ښه پوهیدلی شو): سم اند، چې له دوه نیونو یوه رښتیا لاس ته راوړنه له ټولیز څخه و ځانګړي ته راباسي.

Parmenides: د یوناني فیلوسوف پلاتون د ،، ،، یووال اوډېروالی،، لاندې یوه لیکنه.

مودرن سیمبولیک سم اند د پیداېښتي ژبې په ځای منځ ته راوړلې – یا مصنوعي ژبه کاروي(یوه غونډله لکه منه په پربدیکات سم اند کې د بیلګې په توکه فورمالي کیږي) او په کلکه یا ټینګ پیژندلرونکی پایلار کاروي.

د داسې یوفومال سیستم له پاره بیلګه ویناسم اند (Aussagenlogik) (دلته د اتومي ویناوو په ځای توري کارولکیږي(زما د سم اند کتاب)) دی.

سومبولیک سم اند شمیرپوهنیز سم اند هم بللکیږي یا په راتنګه موخه فورمالیک سماند.

-- Philosophische Logik فلسفي سم اند یا - منطق

فلسفي سم اند د بیلابیلو سم اندونو یو ناتیز (پخ ؟) راټولشوی وی دی، چې دا ټولګیزه ویناسم اند اود پربدیکات سم اند په بیلابیلو ډولونو بدلوي یعنې تغیر ورکوي همداسې پراخوي، په لار ، په کومه کې چې د هغې په ژبه کې د دې له پاره چې د ټاکلو خبرورشو ده، په نورو اوپراتورونو(اوپریاتور په شمیرپوهنه کې یوه ټولیزه لار ده) ماړه کاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات د خبرو لاندې د ټولګيز سم اند ځنګيدنه -كه لږسخته يې ووايو-، بې لارې كيدنه داسې سم اندونه انځوروي، چې د ټولګيز سم اند له ټاكلواكسيومونو(منل شوېو ويناوې) تيريږي. دا په راتنګه موخه نه-ټولګيز سم اندونه هغه ،،كمزوري،، ټولګيز سم اندونه دي، دا په دې مانا چې په دې سم اندونو كې لږ ويناوې باوري دي نسبت وټولګيزسم اند ته، خو هلته باوري ويناوې ټولګيزې هم باوري دي.

دې پورې اړوند د L. E. J. Brouwer وديزشوی Intuitionistische Logik دې، كوم، چې د duplex-negatio„ د دوه واره نه-والي" اكسيوم (د يوې وينا p د دوه واره نه-والي ځخه يبرته p لاس ته راځي)

(DN)

خوندي نه لري، له كومې سره چې جمله "tertium non datur„ (د هرې وينا p له پاره باورلري:

.... ۳۵ ....

p يا نه-p)

(TND)

نوره رابيليدوړنه ده، Ingebrigt Johanssons دMinimalkalkül ، د كوم سره چې جمله "ex falso quodlibet„ (د يوه مخامخوالي (تضاد)ځخه يوه په خوښه وينا لاس ته راځي)

(EFQ)

دا خبرې اترې زما د شميرپوهنې سم اند كې پوره ځيرل شوي.

نوره نه شي رابيليدلی،همداسې په دې پورې تړلی

Relevanzlogiken، په كوم كې چې ټيک د دې بنهې باورلري، په كوم كې چې د كوزال له پاره غوره(relevant) دي

بل لور ته د سم اند يادونه كوو، چې پرينځيپ يا اصول لري، كوم چې باوري نه دي. غونډاله لومړی داسې بريښي چې د ګومان له مخې دا سمانديز بنسټجمله ووايي يا افاده كړي:

كه p باورولري، نوكيدی شي p ، داسې بريښي، نوره ناسمه نه وي.

سره له دې هم دا په ټولګيز سم اند كې باوري قضيه نه ده. تر هغې ټولګيز سم اند ماكسيمال-كونسيستنت، دا په دې مانا چې تر هغې د يوه ټولګيز ګومان هره اري توانمندونه به مو يوه مخامخوالي ته لاربښودوي، دا غونډاله د يو بل اكسيوم په خير نه شي ورزياتيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-- ډېر ارزښتيز سماند او فوزي سم اندFuzzylogik

د ې ته پراته ډېر ارزښتيز سم اندونه ولاړ دي، په کومو کې چې د دوه ارزښتوالي پرينځيپ (زما د سماند کتاب دې وکتل شي) او زيات هم د ارستوتالس د دريم ناشونوالي غونډاله (زما د سم اند کتاب دې وکتل شي) باورنه لري، د دې لاندې د Jan Łukasiewiczد("Warschauer Schule„) د درې ارزښتوالي اوډېر ارزښتوالي سم اند.

کڼ شمير کارونې په Steuerungstechnik کې(د يوه حالت اغيزمنوالي، يو سيستم بل حالت ته وړل کيږي) دا کار د معلومات او خبرخپرونو له لارې کيږي) د ناپای-ارزښتوالي فوزي-سم اند کې ميندل کيږ، په داسې حال کې چېپای-ارزښتوالي سم اند د

Gotthard Günther سم اند ("Günther-Logik„) پخپله پوره کيدونکې نيونې په سوسيولوجي کې په کار راغلي.

-- نامونوتون – يا جکټيتيدونکی سماندونه
Nichtmonotone Logiken

سړی يو سم انديز سيستم مونوتون بولي، که هر باوري دليل باوري پاتې شي، که سړی نورې نيونې همورزياتې کړي: څه چې يوځل ښوول شوي، هغه په مونوتون سم اند کې هم تل باوري پاتې کيږي، يعنې هلته هم، که سړی په وروسته کې نورمعلومات هم د لاسه کړي(د ،،د،، په ځای مې،،تر،، ليکلی وو، خو وروسته مې ورته پام شو). ډېر سم انديزسيستمونه دا مونوتوني خويونه لري له دې سره ټول ټولګيزسم اندونه لکه وينا – او پرېديکاتي سم اند.

په ټولورځني او هم په پوهنيزه پايونه کې زيات (د وخت سره) تيرېدونکي پايونلاسته-راوړنې لرو، چې دا په کره سم انديز ډول باوري نه دي اود نورو څنګ کې په وروسته وخت کې له منځه بايد لاړې شي. د بيلګې په توګه وينا،، توکس يومرغه دی.،، او ،، زيات مرغان الوتلی شي.،، ،نوپايونه به دا وي، د (وخت) تيرېدنې سره سم په دې پای کوي، چې توکس الوتلی شي. مګرکه موږنورزيات معلومات لاسته راوړو، چې،، توکس پينکويين دی.،، ،نو دا پايونه بايد سمه کړو، نو پينګوويين الوتنوړ مرغان نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې له پاره چې دا ډول پایونه هکپکووني انځورکړو ، نه مونوتون سم اند وده وکړه یا منځ ته رغی: دا له مونوتوني خویونو تیرېږي، دا په دې مانا چې یو باوري دلیل کیدی د نورونیونو په ورزیاتونو ناباوري شي.

د دېفاولت-پایونې (ستاندارد نیونه) له امله مور کنسکونت ته راځو، چې توکس الوتلی شي. د یوه ټولکیز-سم اندیز پایونډول له لارې موږوکړای شو وښایو، چې توکس نه شي الوتلی. په دې حالت کې دېفاولت له منځه ځي او د ټولګیز-سماندییز کونسکونت پسې کارول کیږي. دلته دا -دلته شډل لیکو- تلنلار د سواره دېفاولت-سم اند په نامه بلل کیږي یا په نخښه کوو.

ډاکتر ماخان میړی

شینواری

د شمیرپوهنې منطق یا سم اند

Mathematische Logik

د جودرې شهیدانو ته

بیل یادونه: د ا لیکنه ځانله د شمیرپوهنې مینه والوله پاره په پام کې نه ده نیول شوې، دا د هر مسلک ویونکوله پاره اړیینه ده، ځکه چې وایي شمیرپوهنه هم د فلسفې برخه ده او پرته له دې شمیرپوهنه په ټولوپوهنو کې ځغاستې.
له دې د مخه یوځو اړیینې راوړنې. له هرڅه د مخه هغه غوره پیژندونه، چې د هرڅا له پاره په زیاتوپوهنوکې اړیین دي: دلته نیونه، غوښتنه، ښوونه او نور اړینخه څیړل شوي،خو هغه د تاند درنې خپرونې په سپتمبر ۶ . ۲۰۱۹ ګڼه کې خواره شوي، مینه وال یې هلته کتی شي.

.... ۳۷ ....

سم اند (سماند) منطق (logic لوژیک یونانی کلمه ده، چې

اند(فکر) یا وی(لغات) ته وایی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینا د ټیک یا کره فرمولولو لپاره د سم اند څخه کاراخستل کیږي د فورمال سم اند، د سم اند پوهنی بنسټ، د فکر ډول او فکر کولوقوانینو په څیر یې څیړنه د اریستو تلس(۳۸٤ تر ۳۲۲ ز۰ ک۰ ا)) له خوا کیښول شو.

د شمیرپوهنی سم اند د شمیر پوهنې د یوې برخی په څیر پرمختګ یا وده وکړه. سم اند د شمیرپوهنی بنسټ دی او د شمیر پوهنی په ټولو څانګو کی ننوتی.

پوهنیزه ژبه او پیدایښتي- یا طبیعي ژبه

اند (فکر) او ژبه یو له بل سره داسې تړلي، چې بیلیدنه یې ناشونې ده. په ورځني ژوند کی انسانان خپل اند په پیدایښتي ژبه څرګندوي، مګر دا د مسلکي ژبی په څیر د پوهنی(علم) لپاره بسیا نه کوي، ځکه چی د څنو لغاتو مانا کره یا ټینګه نه ده ټاکل شوی، دا په دې مانا، چی په پیدایښتي ژبه کی یو لغات بیلی بیلې ماناوي لري د شیانوله پاره ځای اړونده بلابیل نومونه شته لکه لور(د ریبلو لور) او لور(په کومه لور) او یا څو لغاتونه ، لکه شلغم، ټیپر او منګریتې، چی همغه یو څه یا شی په ګوته کوي۰

په مسلکی نومونو کې یو څوترمینولوجي(Terminology لاتین، یونانی: په یوه مسلک کی شته(موجود دي) د مسلکي لغاتونو ټولګه او

په همدې توګه د هغوي ښوونه ، منځ ته راوړل کیږي، چې د کلمو موخور کره یاکلک ایښوولو (ځای پرځاي کولو) د نورمي ویناو استعمال او د هغوي او د ورځنۍ ژبی ویناوود څخه ګټه اخلي.

په دې ډول په شمیرپوهنه کی هم یوه پوهنیزه ژبه منځ ته راغلې، چی له پیدایښتي یا طبیعي ژبې او یوې ځانګړی ترمینولوجي سره یوځاي شوې یا په بل ډول :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنيزې ژبی او يوې ځانګړي ترمينولوژي ټولګه ده.

له دې امله شميرپوهنه په يوه لوړه کچه ټيکوالی(Exaktheit) ، په يوه لنډ، روښانه، څرګند او له دې امله يو ليدوړ « وينا ډول» درلودی شي.

شميرپوهنه او سم اند دواړه ديوې سمبوليک ژبی څخه د کارونی يا استعمال کار اخستی شي. د لغاتو په ځاي نخښی ايښوول کيږي، چی مصنوعي منځ ته راغلي او په ځانګړو ماناو سمبال دي.

د شميرپوهنی پوهنيزه ژبه کې غوښتنه داده، چې بايد په کلکه او روښانه توګه د ريښتونو (Realität واقعيتونو) شيانوObjects، د هغو شميرنيزو خيرو او د دې لپاره پيدا يا منځ ته راغلو نخښو منځ کې توپير وکړي. شيان له انسانانو احساسيږي، د يوه ذهنيت (Abstruction ابسترکشن) له لارې په يوه کليمه خيره (متصور؟) کيږي او شته والی يې د يوې نخښې جوړخت construction ممکنوي. خيره کوونه يې د شميرنې شيان دی او يوه «نخښونه» غوره کوي، چې ديوه نوم اوزيات وخت د يوې نخښې په خير ځان نيسي يا ځان څرګندوي، د بيلګې په توګه : لکه هر پيدايښتي ګڼ د يوې نخښې داسې په نامه ګڼنخښې له لارې انځوريږي۰ دا نخښه خيفر Ziffer يا ګڼنخښه، چې عربې همغۀ صفر دی, بلل کيږي۰ داسې نخښونې دبنسټيزو نخښۀ څخه منځ ته راغلي. په درسي ځاي سيستم کې بنسټيز خيفرونه يا ګڼنخښې په لاندی ډول دي: ۰ ، ۱ ، ۲ ، ۳ ، ٤ ، ٥ ، ٦ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ۰

د شمير پوهنی سم اند بنسټيزې کلمي

۱ثابتی(همغه يا تل همغه، همغه ارزښتيزې) ، اوښتونی يا اوړيدونی يا واريابلې ، ترمونه

Constants, variables, terms

په شميرپوهنه کې شيان، د شيانومنځ کې اړيکې او د شيانو تړنې په نخښو(سومبو-لونو) انځوريږي۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – شمیرپوهنیزې نخښې

- د ثابتو(تل همغو) لپاره نخښې (علامې) دا د یوه کره ټاکلې مانا لپاره نخښې دي یانې تغیر نه خوري، لکه ۷ ، ۱۲ ،e, pi او یا که دا د مخه څیره رانه یوناني پي π او داسې نور

–د اووښتونو یا واریابلو لپاره نخښې: دا د یوې ورکړ شوې ډیرۍ (په ډیرۍ پوهنه کی روښانه کیري) داسې په زړه پورې توکی لپاره یوه نخښه ده، کومه چی د

.... ۳۹ ....

– اووښتونوبنسټډیرۍ بلل کیري، دا په لاتین تورو په نخښه کیري او کله کله په اندکس(ز۰ایندکسونو) یا پیژندنخښه index(ز۰ پیژندنخښې Indices) چې ایندکس د تورو ښنو ته راځي په نخښه کیري۰ لکه

$a_1, a_2, b_j; i = 1, 2, 3, \ldots, x_j$ یا

a1;a2;a3;...ai.; i0 1,2,3,......

داسې مناسب لیکنه یې نه ده، خو اړیم، چې داسې یې ولیکم، بل ډول ن ج ته نه شي پورته کیری.

اړیکنخښې :

دا د شیانو اوګڼونو منځ کې د اړیکو نخښې دي لکه > , <، ≤ , = ≥

- د ښښلونو،کارونو، تړنو یا عملیونخښې : لکه زیاتون-، کمون- ، ځل-، او ویش نخښې:/، : +, -, *

- تخنیکې نخښی : لکه سیمیکولوم („ „)، نوکان ( ) او نور ډولونه یې او کوما ،

د نخښو لړۍ : که نوکان، واریابلی(اووښتونې), ثابتی او د هغوي یوځاي ایښودل د اړیکو- ، ښښلونو- ، او تخنیکی نخښو یوځاي ایښوول موخه ور یا هدفمند یو په بل زیات شي، نو یوه د نخښو لړۍ ترې منځ ته راځی۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلګه :

الف : د3.(2a + 1) – a + 144 یوه د نخښو لړی ده

ب :11x =6 – 3a).(12 – b)، دا د نخښو لړی نه ده، ځکه چې د نخښو لړی موخه وره نه ده ایښوول شوې، د برابرنخښې د مخه نوک نه شته، دا په دې مانا، چې له دې څخه څه نه پوهیږو۰

۲ – ترمونه terms, Termen : ترمونه مودمخه لږ روښانه کړل،نور زموږ له پاره دلته بسیا کوي.

بیا

د شمیرپوهنې سم اند نو څه شی دی؟

.... ۴۰ ....

داسې یې را ساده کوو: د شمیرپوهني سم اند(منطق) د ویناو سره سر او کار لري.

وینا څه شی دی؟

وینا Aussage

دا چې انسان د خپل چاپیریال د ټولو شیانو او پیداښتونو سره لاس په ګریوان دی، نو پوښتنې او هیلې رامنځ ته کیږي،غوښتنې لري او ویناوې کوي، په کومو ویناو کې، چې شیان او ریښتونی(واقعیتونه) بیرته هنداره (منعکس) کیږي یا په یوه څه یا شي، چی وینا کیږي، نو موخه ترې د هغه څه ریښتونې ځاننیونه ده۰ یوه وینا په واقعیت کې ټیک هلته ریښتیا ده، کله، چې په هغې کې شي حالت یا بهتره شي ځاننیونه په ریښتونې شته یا موجود وي، په بل حالت کې دا وینا ناریښتیا (غلطه) ده.موږ نیسو، چې دا څه دې په شمیرپوهنه کې کره ټاکلي وي او پریکړه دې پرې کیدی شي.

زه هڅیدلی یم، چې خو د شمیرپوهنې سم اند پیژندونه له تاسوشره شریک کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پژند(تعریف) :

وینا د یوه شی ، څرنګوالي (چې څنګه دی)، د هغۀ بیرته هندارونه ده. (دا په دې مانا، چې وینا یو شی په وینا کې همهغسی ښایې لکه څنګه چې دی له دې امله شي هندارونه یامنعکسونه)، چې د ژبی له لارې وړاندې کیږي یا په همدې ډول په نخښه کیږي.

یا په بل عبارت وینا د کلیمو داسې هدفمند یوځایوالی یا یوځاي ایښوول دي، چی د یوه شی ځاننیونه او د شیانو ریښتونې اړیکی بیرته هنداره کوي او موخه وردی، چې د هغه دریښتیاوالی پوښتنه رامنځ ته کړای شي.

یا په بل ډول :

د وینا لاندې سړی یو ژبنی یوون، یا یووالی) واحد (unit ,Einheit پوهیږي، کوم چې د شي اړیکی (د شي څرنګوالی) بیانوي. دلته دا مهمه نه ده، چې دا وینا په کومه ژبه، په پیدایښتي (طبیعي) او که په مصنوعي ژبه ویل شوې (افاده شوي) دا هم غوره نه ده، چي دا وینا د پیدایښتي پوهنو لپاره ده، د هوا حالاتو لپاره او که د بازار د نرخ لپاره۰

په بل او ورځني ډول: یوه وینا یوه جمله ده یا فرمول دی، چې یا ربښتیا او یا ناربښتیا ده. داسې هم ویل کیږي، چې وینا یو «ربښتیاارزښت » ،، ربښتیا یا نا ربښتیا ،، لري.

یانې : د شمیرپوهنې سم اند لپاره پریکړی د وینا « ریښتیا ارزښت»(ربښښتیا یا ناربښتیا) دی. نور خویونه په راتلونکی کې نه څیړل کیږي.

دلته مو دا زیات وڅیړه، خو اوس یې داسې لنډ لیکم:

د وینا لنډ پیژند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینا د ویونو موخه-ور(موخور) څنګ په څنګ اېښوونه ده، چې یو ،،رښتیا ارزښت،، رښتیا یا نارښتیا ولري، دا په دې مانا چې وینا ښتیا یا نارښتیا ده.

وېناوې د لاتین په لویو تورو *A , A په نخښه کوو او داسې نور٠

د دوه ارزښتوالی اصول یا پرینځیپ جمله

هره وینا یواځې یو ممکن « ریښتیا ارزښت» لرودۍ شي، دا په دې نامه، چې وینا یا ریښتیا ده او یا ناریښتیا. (د دریم نه والی اصول یا پرینځیپ)٠

دا په دې ماناو چې ددې دوه ارزښتونو منځ کې بل ارزښت ناشونی دۍ. دوه ارزښتوالی او د دریم نه والی باید سره بدل نه شي.

که یوه ژبنۍ افاده یا وېینه د وینا په څیر ترتیبوو، دا بیا دلته ارزښتناکه ده، چې د وینا ارزښت حتمآ باید څرګند یا معلوم نه وي٠ که بالاخره ټوله پوهنه د رښتیا لور غوره کړي وي، بیاهم موږ څرګند ژبنیو موادوته اړ یو، چې د هغه شي ځاننیونه افاده کړاي شو یا وویلی شو، د کومو په شته والی یا نه شته والی، چی پریکړه وشي٠

ټولې وېناوې له دې امله په دوه ټولګیو یا کلاسو ویشل کیږي، د رښتیا ویناو ټولګی او د

نارښتیا ویناو ټولګی یا کلاس(صنف)٠

که وینا ریښتیا وي، نو ریښتیا ارزښت یې ریښتیادۍ او پ.

ه wیا ر یې ښایو، که وینا ریښتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت ناریښتیا ولري ، نو په f یا،، نه،، یې ښایواو وایو، چې د وینا ریښتیا ارزښت

ناریښتیا دی

تکرار : هره غونډاله، چی « ریښتیا ارزښت» (ریښتیا یا نا ریښتیا) ولري، وینا بلل کیږي

بیلګې:

غونډاله (جمله)

الف : » د کابل سین د کونړ له سین سره ګډیږي«ریښتیا وینا ده۰

ب : 7 = 4 + 3ریښتیا وینا ده

پ : » ٦ لومړنی ګڼ دی« دا ناریښتیا وینا ده.

(دګڼونو په برخه کې لومړني ګڼونه کتلکیدی شي)

پوښتنجملی : » ته د څو کالو یې ؟ « نه شي کیدی یو ریښتیا ارزښت باندې تنظیم شي۰ له دې امله وینا نه ده۰

نورې بیلګي :

ویناوې دي:

(دپیتاګوراس (فیثاغورس) جمله۰

د دوه ولاړ اړخونو(کاتیتونو) څلوریو یا مربعګانو زیاتون د هیپوتینوزې(اوږده اړخ) د څلوری یا مربع سره برابر دی.

نورې بیلګې :

سرک لوند دی

ټول سپي خطرناک دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 > 5

د دي پرځې یا مخامخ یا پر خلاف یا برعکس :ویناوې نه دي:

د کابل ښار

NaCl

لمده کوڅه

د افغانستان د خلکو ژوند په دیرش کلن جنګ کې

لاندې ویناوې:

کیمیا یوه طبیعي یا پیدایښتي پوهنه (علم) ده

۷ پر دریو بې له پاتې (باقي) نه ویشل کیږي

د وینا «ریښتیا ارزښت » ریښتیا لري.

لاندې ویناوې برلین یو کوچنی ښار دی

3 > 5 پنځه له دریو کوچنی دی

ټول لومړنې ګڼونه ناجوړه (طاق) دي

کابل د کونړ پر سین پروت دی

هره یوه له دې ویناو « ریښتیا ارزښت » نا ریښتیا لري

د وینا خیرونو یا فنکشنونو څخه هم دا یوه دلته راوړم، داسې بهنامهد

وینا نه-والی:

نه-والی(نفی)Negation

(c) ketabton.com: The Digital Library

P دې يوه وينا وي.د وينا تړاو يا ويناتړنی «نه-والی»: ديوی ويناP نه-والی. هغه وينا ده چې هلته او يواځی هلته د ريښتيا ارزښت ناريښتيا لري، چیP ريښتيا ارزښت ريښتيا ولري.

موږ د وينا P نه-والی نفی په Pنه سره ښايو . دلته يې د شميرپوهنيزې ليکنوتيريږو.

.

.... ۴۲ ....

د يوې وينا دوه واره نه والی بيرته همهغه د مخه وينا ورکوي يعنې Pنه نه بيرته P ورکوي.

بيا : دوه واره نه والی د همغې لومړنی وينا رښتياارزښت لري

د ډاکتر ماخان ميري شينواري کتابونه يا ژباړې او ليکنې

د ډاکتر ماخان شينواري پوهنيز کارونه، ځانګړي دي، دا په دې مانا چې د نورو پښتو ليکنو سره د پښتو ژبې له مخې پوره توپير لري او سوچې بوچې نوې دي. په لاندې ډول:

۱ – ډاکتر شينواري نړدې خلوېښت کتابونه د شمېرپوهنې ريښه کې په پښتو کړې، دا په دې مانا، چې د عربي ويونو په ځای يا يې نوره هم ښه د مسلکي نومونو انډول پښتو ويونه ليکلي.(دا انډول نومونه په پښتو کې شته، جوړ شوي نه دي)

۲ – په درې کتابونو کې يې فزيک هم په پښتو ليکلی، دا په دې مانا، چې پوهنيز او مسلکي ويونه په پښتو دي، چې دا هم د پښتو ژبې له پاره لومړی ځل دی.

۳ – دوه کتابونه د ژبې په هکله، چې هلته هم د نورو ليکوالانو د ليکنو د سمون سره سر او کار لری ، چې نوموړی په کې تراوسه ځانله دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په دې نورو لیکنو کې هم. ملامتي به د نومړي وي، خو وايي، چې کړنې يې د ژبلار سره سمې او سم انديزې دي.

که ژبسمون، چې بيا هم ډېر غزېدلی او چاپ ته چمتو دی، هغه ويونه د څېړنې لاندطې نيولي، چې ناسم ژبې ته را ننباسل شوي.

زما زياتې ليکنې له پخوا په ټول افغان او اوس همداسې هغه زيات يې د تاند په خپرونه او د دعوت خپرونه کې خواره شوي او نور هم دا کار پسې روان دي.

د ډاکتر ماخان شينواري چاپ او ناچاپ ليکنې:

<u>1988 Vienna (Austria):</u>

<u>لومړی:</u>

.... ۴۵ ....

H.K. Kaiser , M. Shinwari : Aproximation compact topological algebra : contributions to general algebra 6 ; Page 117 – 122

<u>1987 Vienna (Austria):</u>

<u>دويم:</u>

لومړی- Interpolation und Aproximation durch Polynime in Universalen Algebren . Diss . Uni. Wien

دويم- *Interpolation and Aproximation by Polynome in universal Algebras, Dissertation at the University of Vienna/Austria*

لاندې د شميرپوهنې پښتوټول کتابونه په المان کې د ،، افغانستان کلتوري ودې ټولنه،،له خوا چاپ شوي دي

<u>2000 Bonn (Germany):</u>

دريم   :د شميرپوهنې ستر کتاب   :د شميرپوهنې برسيره د انجنري، فزيک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زده کوونکو لپاره)دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب   په ۹۰۰ مخونو کې چاپ او دا نوې لیکنه به یې   ځنو ځایونو غزېدلې او ځنې ځایونه ترې لرې شوي دي)

2003 Bonn (Germany):

څلورم   :ځمککچپوهنه)هندسه(، په سلو، زرو کې شمیرنه، د ګټې – او کټې د کټې شمیرنه   ، د اختمالوالي شمېرنه   کتاب   د ښوونځي ټولې اړتیاوې پوره کوي

2003 Bonn (Germany):

پنځم   :الجبرونه   )د الجبر بنسټونه دي   ketabton:com)   )ته پورته شوی)

2003 Bonn (Germany):

شپږم :د شمیرپوهنې   انګرېزي   –پښتو ډکشنري   ketabton:com).
ته پورته شوی)

2003 Bonn (Germany):

....   ۴۶ ....

اووم :د شمیرپوهنې الماني ـ پښتو -او پښتو الماني ډکشنري   (
ketabton:comته پورته شوی)

Mathematical dictionary German/ Pashto and Pashto/German

2003 Bonn (Germany):

اتم :دفرنځیال برابرون   )دا کتاب په دې خانګه کې یو پیل   دی،
ساده لیکل شوی   ketabton:com)   )ته پورته شوی)

Differential equation Translation; An Introduction

Bonn (Germany): 2003

نهم :د شمیر پوهنې فرمولونو ټولګه

Mathematical Formulas

(c) ketabton.com: The Digital Library

2003 Bonn (Germany):

لسم : شمیرپوهنه له عربي په پښتو

1997 Bonn (Germany):

یوولسم :د افغانستان په هکله سپینې خبرې :په المان کې

،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خو

یادونه :له ۲۰۰۰ کال دمخه ډاکتر ماخان شینواري د ،،د افغانستان روغې او بیا ابادولو ټولنه،، له خوا درې سیاسي مجلې هم را وستلې .

ژباړې او نورې لیکنې:

Prof. Brinkmann. (From Brinkmann.du.de) :

لاندې د برینکمن لیکنې چې له پرینکمن ن ج ځخه ژباړل شوي دي. دا کتابونه د ښوونځي له پاره او همداسې د کانکور ازموینې له پاره ګټور دي.

.... ۴۷ ....

دولسم - شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره لومړی ټوک (ketabton:comته پورته شوی)

دیارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دویم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

څوارلسم – شمیرپوهنه د ښوونځي لپاره دریم ټوک (ketabton:com ته پورته شوی)

پنځلسم - د احتمالوالي شمیرنه د ښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

شپاړسم – احصایه یا ستاتیستیک دښوونځي لپاره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کتابونه د شتوتګارت د پوهنتون د استادانو د لکچرونو څخه چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپاره شوي را ژباړل شوي.

اولسم – انالیزی ۱ ketabton:com) ته پورته شوی)

اتلسم – انالیزې ۲ ketabton:com)ته پورته شوی)

نولسم – کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

شلم - د شمیرپوهنې بنسټونه ketabton:com)ته پورته شوی)

یوېشتم - د فرمولونو ټولګه ketabton:com)ته پورته شوی)

دوه ویشتم – فنکشنل انالیز ketabton:com)ته پورته شوی)

درویشتم – وکتور شمیرنه ketabton:com)ته پورته شوی)

نورې ژباړې

۱۳څلرویشتم – له grundstudium.info/linearealgebra/www. څخه:کربنیز الجبر ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځویشتمGeorg Gutenbrunner – ګڼونپوهنه یا د اعدادو تیوري (ketabton:comته پورته شوی)

.... ۴۸ ....

Bonn (Germany):

شپږویشتم - د شمیرپوهنې ستر کتاب دویم چاپ لومړۍبرخه :د پوره تغیراتو سره : دا کتاب د شمیرپوهنې برخې برسیره د انجنري، فزیک او اقتصاد لپاره ، همداسې د ښوونکو او زدهکوونکو لپاره پوره ګټور دی .په کتاب کې د اړتیا سره زیاتونه او کونه راغلې ketabton:com) ته پورته شوی)

اوه ویشتم- د شمیرپوهنې ستر کتاب دویمه برخه ketabton:com (ته پورته شوی)

اته ویشتم - څمککچپوهنه)هندسه (دویم چاپ د پوره تغیراتو سره (ketabton:comته پورته شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم – الجبر بنسټونه دویم چاپ له تغیراتو سره (ketabton:com ته پورته شوی)

دېرشم - ډېرۍ پوهنه یا سټ تیوري (ketabton:com)ته پورته شوی)

یودېرشم – د شمیرپوهنې سم اند)منطق ریاضي (ketabton:com (ته پورته شوی)

دوه دېرشم - د یو څو شمیرپوهانو ژوندلیک (ketabton:com)ته پورته شوی)

دریدېرشم – د شمیر پوهنې ګډې وډې لیکنې

څلوردېرشم -داهم ژباړه ده، خو لیکونکی یې متآسفانه راڅخه نابلد شوی :د مشتق او انتیګرال شمیرنو ته تمرینونه او اوبیونې یا حلونه یې (ketabton:com)ته پورته شوی)

پنځه دېرشم – د شمیرپوهنې انګریزې پښتو او عربي +درې ډکشنري

شپږدېرشم – د شمیرپوهنې پښتو انګرېزي ډکشنري (ketabton:com ته پورته شوی)

اوه دېرشم – د شمیرپوهنې پښتو ډکشنري د شمیرپوهنیزو وییونو په پښتو روښانه ونه (ketabton:com)ته پورته شوی)

اته دېرشم - د زړه له کومې)دا هغه لیکنې دي، چې ځنې یې په نړیول جالونو کې خپرې شوې دي(.

نه دېرشم – د افغانستان په هکله سپینې خبرې، چې وبه غزېږي.

.... ۴۹ ....

نوري لیکنې، چې په ژباړه یې پیل شوی، خو لا پوره نه دي

څلوېښتم –د شتوتکارت پوهنتون لکچرنوټونو څخه ، چې د شتوتګارت پوهنتون ن ج څخه خپریږي :د ګروپونو تیوري (ketabton:com)ته پورته شوی)

-د ښوونځي لپاره فزیک د برینکمن لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پنځم ټولګي څخه تر اووم ټولګي پورې ژباړل شوی)دا چې زما دویم مسلک فزیک دی، دا لیکنې ژباړم .دا هم د دې لیکوال یوه ډېره ښه لیکنه ده، چې -د شمیرپوهنې په څیر -دلته هم زیات تمرینونه د حل یا اوبیونې سره په کې راغلي او ماته زیات ګټور برېښي (او دالاندې د برینکن څخه راژباړلي

یوځلوېشتم - فزیک لومړی‌برخه   ketabton:com (ته پورته شوی)

دوه ځلوېښتم – فزیک دویمه برخه .برېښنا پوهنه .همدا کتاب (. ketabton:comته پورته شوی)

درېځلوېښتم – د پوهنې وزارت له خوا چاپ د ښوونځي شمیرپوهنې کتابونو ته کتنه .دې کتاب کې د دښوونځي کتابونو د هر کتاب یوې برخې ناسمونونو ته ګوته نیول شوې او ناسمونونه بیا سم شوي هم دي). ketabton:comته پورته شوی)

څلورځلوېښتم – د فزیک کوچنی ویونو دکشنري(ketabton:com ته پورته شوی)

پنځه ځلوېشتم – پرېپوزېشن یا اړیکویونه.(ketabton:com ته پورته شوی)

شپږځلوېشتم = ژبسمون(پښتو کې ناسم رانوتي ویونه، چې سم شوي دي)

اوه ځلوېښتم – پښتو ژبلار یا ګرامر ۲۰۲۰

اته ځلوېشتم – ژبسنوم (که غواړی دویم غزېدلې لیکنه) : له پخوانی لیکنې څخه نوی شوی او پوره غزېدلی ۲۰۲۰.

تازه لیکلي خو تراوسه کتابتون ته نه دې پورته شوي او دا د ځانله لیکنو په توګه له درې کاله را په دیخوا د تاند او په دا ورسته کې د دعوت او همداسې د نورو د ج څخه خوریري او خواره شوي دي. په دې کتاب کې د پښتو ناسم نتوتي ویونه څېړل شوي ناسمونونو ته ګوته نیول شوي او په دلایلو روښانه شوي، چې ژبمینوالو لهپارهیې لوسته او ګوتنیونه اړینه ده.

نهه ځلوېښتم – داسې څه له فلسفې ۲۰۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم – ژبې مري او نورې ليکنې ۲۰۲۰

ډا کټر شینواری لیکني چېرته میندلکیږي؟:

زما نږدې ۳۹ نه ډېر کتابونه په کتابتون ټکی کوم Ketabton.com زما د غزيز او ان د ښوونځي له وخت ملګري، خو له ما پوره ځوان ستانه مير زهير شينواري ځوي زما د ګران ځوان وراره ګل شمشاد زهير شينواري له خوا خواره شوي او هيله ده، چې دا نور به هم زر تزره راته خواره کړي، چې ډېره مننه ترې کوم.

د ډاکتر شینواري د پوهنیزو هلو ځلو له امله ستاینلیکونه:

۱ – د افغانستان کلتوري ودې ټولنه. جرمني

۲ – د افغانستان کلتوري ټولمه کولن میشنیش

اړيينه يادونه: د ښوونځي نهم ټولګي شمیرپوهنې کتاب کې مې نوم لیکل شوی، خو ما په کې څه نه دي لیکلي.

د دولسم ټولګي له پاره يې پښتو او دري کتابونه ليکلي وو، چې هغه بيا په بل نامه چاپ شو او پوره ناسمونونه يې درلودل، پرته له هغو پوښتنو يا نور جملو اوبيونو يا حلونو څخه، چې هغه همغه د ډاکتر شينواري د ليکنې په کې پاتې وو او د ده نوم هم په کې نه وو. د پوهنې وزارت او تر جمهورريس پورې يې ليکنې ولېږلې، خو د نصاب استادانو په غوښتنه يې د نورو کارونو څخه ډډه وکړه، وايي، چې څه مې بې له دې هم نه شو کولی

.

.

.

.

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

د ډاکتر ماخان میرې شینواري ژوند ته یوه لنډه کتنه

نوم: ماخان (په لومړي ځل يې نوم ،،میرې،، وو، چې
د رحمابابا لیسه کې نوملیکلو وروسته ماخان باندې
بدل شو)

 د کورنۍ نوم : شینواری

د پلار نوم: ارواښاد نورالرحمان

د مور نوم: ارواښاده پستو

د نیکه نوم: ارواښاد حسن خان

د نیا نوم: ارواښاده صبربي بي

دزېږېدو کال :ډاکتر ماخان شینواری د ۱۹۴۶ ز ک د سپتمبر په ۱۵ نېټه زېږېدلی دۍ)دا خو هغه رسمي ز ک دۍ .سمه نېټه يې ۱۳۲۲ او ۱۳۲۰ ش ه کلونو منځ کې باید وي، خو تره مې وايي ۱۳۲۰ ه ک دۍ(

د زېږېدو ځای: ننگرهار د شینوارو د هسکې مېنې ولسولي په مورگې کلي کې زېږېدلی.د مورگۍ غارخلي کلي کې د لمنځتون استادانو ځخه له قرانکریم تر پنجکتاب، خلاصه، مونیه، گلستان پورې، چې دا مو بیا په ښوونځې هم لوستل، لوستلي، خو بې له دې چې پوره پرې پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليوالي ښونځي :له ۱۹۵۱ تر ۱۹۵۴ پورې د هسکې مېنې مورګۍ لومړني ښونځي، چې دی يې هم د لومړنيو زوکوونکو له ډلې څخه وو.

د رحمان بابا لېسه :له لومړي او بيا له دريم تر ۱۲ ټولګې پورې له ۱۹۵۴ تر۱۹۶۵ پورې.

دی د رحمان بابا ليسه کې له دريم تر ۱۲ ټولګي پورې د خپل ټولګې اولنمره پاتې شوی.

۱۹۶۶ ز ک د کابل پوهنتون دطب پوهنځي په همدې کال کې

۱۹۶۶ ز ک د سپتمبر مياشت د ښوونځي برس له لارې اتريش ويانا ته ثګ.

۱۹۶۶ تر ۱۹۶۷ کال پورې ويانا اړوند مودلينګ کې د الماني يا ښه يې اتريشي ژبې او د ديارلسم ټولګي لوست.

اکتوبر ۱۹۶۷ د وينا پوهنتون کې نوملیکنه، چې د پوره زياتو ستونځو سره په ۱۹۸۹ ز ک کال کې د ډاکترۍ په اخستلو بريالی شو(دا نو پوره ستونځې دي).

له۱۹۸۷ ز ک تر ۱۹۸۸ ز ک د فبروري تر پای د دباندنيو چارو وزارت کې مامور .

د ۱۹۸۸ مارچ څخه تر ۱۹۹۲ جون پورې په بون جرمني کې د افغانستان جمهوريت سفارت کې د سفير دندې د شارژد افير)صفر نه وو (تر نوم لاندې .

له هغې وروسته په جرمنې کې سياسي پناه.

د ۲۰۰۴ ز ک جون څخه د ۲۰۰۵ ز ک جنوري پورې د کابل علومو اکادمي د پيداپښتي پوهنو څانګه کې دنده.

له ۲۰۰۸ ز ک د مارچ څخه د ۲۰۰۹ زک دسمبر پورې د رياضي څانګه کې د پوهنې وزارت درسي نصاب کې دنده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخان شینواري بې کاره نه دی او لږ تر لږه له ۱۹ ۹۷ څخه همدا د کتابونو لیکلو او د ژباړې دنده په غاړه اخستې، چې خپل فکر تر شونې پولې پورې تازه وساتي .

ماخان میرې په ۱۹۷۲ کې له لرې د میرمن ښاپیرۍ سره واده شوی، چې د واده خبر ورته اتریش ویانا ته ورغلۍ .

ده د میرمن ښاپیری سره په ۱۹۶۳ ز ک کې کوزده کړې وه.

دوي ته لوي څښتن په اتریش ویانا کې د مای په شلم ۱۹۷۹ ز ک دوه بچیان وبخښل، چې ځانګه او اباسین نومیږي .ځانګه په المان کې د پوهنتون علمې همکاره هم وه او د حقوقو ډاکتره ده او اباسین ملي اقتصاد او ټولنیزه سایکولوژي لوستلې .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library